

USHTRIA

Viti i 76-të i botimit Nr. 33 (827837)

Botim Qendror i Ministrisë së Mbrojtjes

E premte, 18 gusht 2023

Efektivët EOD, angazhim maksimal për sigurinë dhe stabilitetin në rajonin tonë

Efektivët tanë, pjesë e misionit të NATO-s në Letoni, po tregojnë aftësi të jashtëzakonshme mbi procedurat EOD të demonitimit të armëve shpërthyes. Dëshmi e qartë kjo, e përgatitjes dhe angazhimit të tyre të palodhur. Forcat e Armatosura bëjnë një punë të jashtëzakonshme për të mbrojtur dhe siguruar interesat e Aleancës së NATO-s. Efektivët tanë janë shembull frymëzues për të gjithë ne, duke na treguar se sa të rëndësishme janë përpjekjet e përbashkëta për të forcuar sigurinë dhe stabilitetin në rajonin tonë. >>> faqe 2

Ministri Peleshi: 95 vatra zjarri të raportuara gjatë dy javëve të para të gushtit janë shuar në kohë

Operacioni SAR finalizohet me sukses nga Roja Bregdetare

Pas marrjes së informacionit nga Qendra e Kërkim - Shpëtimit, anija e Rojës Bregdetare P-110 "Shqypnia" u nis për dhënie ndihme ndaj një mjeti tip peshkarexhë, e cila kishte pësuar defekt dhe po rrezikonte të mbytej për shkak të ujit që po merrte në brendësi. Njëkohësisht një gomone me dy persona në bord kanë shfaqur probleme shëndetësore gjatë lundrimit në det dhe kanë kërkuar ndihmë...

>>> Faqe 2

Ekonomia, objektivi i fushë-betejës hibride të luftës

Shkencëtarët politikë Anastasia Nesvetailova dhe Ronen Palan kanë treguar se lufta dhe sabotimi ekonomik nuk është një anomali e sistemit, por pjesë e modelit të luftës së biznesit dhe të financave - dhe kështu ka qenë gjithmonë. Një shpërthim i fuqishëm u regjistrua para pak ditësh, në një depo në një port të Turqisë në portin e Derinçes, në bregun verior të Gjirit të Izmirit. Ky shpërthim ka shkakuar një dëm shumë të madh, pasi janë shkatërruar 8 milionë tonë drithë si dhe janë plagosur...

>>> Faqe 4

Kolonel dr. Elton Reso: Është momenti që shërbimi mjekësor të trajtohet si një emergjencë kombëtare

Mjekësia është një shkencë humane me përmasa shumë të gjëra. Shërbimi Shëndetësor i Forcave të Armatosura plotëson detyrimet në mision të detyrave të mjekësisë ushtarake për mbështetjen mjekësore të efektivëve të FA-së, familjeve të tyre, ushtarakëve në rezervë dhe pension si dhe detyrimet e tjera në kuadër të shërbimit shëndetësor civil dhe detyrimeve që lidhen me NATO-n. Shërbimi Shëndetësor i FA-së siguron ndihmën mjekësore bazë dhe të kualifikuar për efektivat e FA-së, siç e parashikon statusi i ushtarakut dhe ka...

>>> Faqe 6

Efektivët EOD, angazhim maksimal për sigurinë dhe stabilitetin në rajonin tonë

Efektivët tanë, pjesë e misionit të NATO-s në Letoni, po tregojnë aftësi të jashtëzakonshme mbi procedurat EOD të demontimit të armëve shpërthyes. Dëshmi e qartë kjo, e përgatitjes dhe angazhimit të tyre të palodhur.

Forcat e Armatosura bëjnë një punë të jashtëzakonshme për të mbrojtur dhe siguruar interesat e Aleancës së NATO-s.

Efektivët tanë janë shembull frymëzues për të gjithë ne, duke na treguar se sa të rëndësishme janë përpjekjet e përbashkëta për të forcuar sigurinë dhe stabilitetin në rajonin tonë.

Trupat Komando përfunduan me sukses kursin “Lufta në qendrat e banuara”. Nën drejtimin e instruktorëve më të mirë, ata zhvilluan aftësitë taktike në këtë lloj luftimi, i cili konsiderohet si një ndër më të vështirët. Efektivët treguan nivel të lartë të përgatitjes profesionale, duke dëshmuar se jemi në nivelin e forcave homologe të vendeve anëtare të NATO-s.

Ky është një tregues i aftësisë së trupave tona dhe gatishmërisë për t'u përballur me sfida më të vështira.

Një tjetër kontingjent i bashkohet misionit të KFOR-it, në Kosovë, duke e shtuar edhe më shumë kontributin e Shqipërisë në Aleancë.

Pjesëmarrja e Forcave të Armatosura në këtë mision të NATO-s, është një tregues i qartë i vendosmërisë së Shqipërisë për të ndihmuar dhe mbrojtur paqen në rajon.

Duke njohur rëndësinë e madhe të KFOR-it, për Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor, Forcat tona të Armatosura janë gati të shërbejnë përkrah kolegëve të tyre ndërkombëtarë, duke konfirmuar rolin tonë si eksportues të paqes dhe sigurisë globale.

Operacioni SAR finalizohet me sukses nga Roja Bregdetare

Pas marrjes së informacionit nga Qendra e Kërkim - Shpëtimit, anija e Rojës Bregdetare P-110 “Shqypnia” u nis për dhënie ndihme ndaj një mjeti tip peshkarexhë, e cila kishte pësuar defekt dhe po rrezikonte të mbytej për shkak të ujit që po merrte në brendësi.

Njëkohësisht një gomone me dy persona në bord kanë shfaqur probleme shëndetësore gjatë lundrimit në det dhe kanë kërkuar ndihmë.

Efektivët e anijeve të gatshme janë nisur në drejtim të koordinatave të mjeteve në rrezik dhe iu kanë ardhur menjëherë në ndihmë.

Të dy operacionet u finalizuan me sukses nga anija e Rojës Bregdetare në bashkëpunim me Guardia di Finanza.

Personat në gjendje të rënduar shëndetësore u transportuan të sigurt në Portin e Durrësit nën kujdesin e stafit të ambulancës së Spitalit Durrës për të ndjekur shërbimet e duhura mjekësore.

Anija “Butrinti”, pjesë e misionit “Sea Guardian” në detin Egje, ka realizuar sërish me sukses tre operacione SAR.

3 gomone me 37 emigrantë të paligjshëm janë shpëtuar nga rreziku, në tentativë për të kaluar në ujërat greke. Fatmirësisht të gjithë personat gëzojnë shëndet të mirë.

Kalimi i paligjshëm në detin Egje është një sfidë e madhe, jo vetëm për Aleancën e NATO-s, por edhe për vendet tranzit që duhet të përballojnë një fluks të vazhdueshëm të emigrantëve të paligjshëm. Besimplotë, se vetëm përmes bashkëpunimit, mund të adresojmë këtë sfidë dhe të garantojmë jetën dhe sigurinë e të gjithë atyre që përfshihen në situata të tilla.

Ministria e Mbrojtjes njofton se gjatë dy javëve të para të gushtit janë neutralizuar 95 vatra zjarri që kanë përfshirë disa qarqe të vendit. Po ashtu bëhet me dije se rreth 212 vatra zjarri u fikën në kohë në muajt qershor-korrik nga ndërhyrja e shpejtë e forcave të emergjencës, nën koordinimin e Agjencisë së Mbrojtjes Civile.

Ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi për opinionin publik do të bënte me dije se: “95 vatra zjarri të raportuara gjatë dy javëve të para të muajt gusht janë shuar në kohë, falë ndërhyrjes së shpejtë të forcave të emergjencës, nën koordinimin e Agjencisë së Mbrojtjes Civile dhe bashkëpunimit të frytshëm me komunitetin. Përmirësimi i sistemit të reagimit ka bërë të mundur që asnjë nga këto vatra të mos marrë përmasa të parikuperueshme. Rreth 212 vatra zjarri u fikën në kohë në muajt qershor-korrik. Vigjilenca e komuniteteve, sinjalizimi dhe reagimi në kohë, faktorë kryesorë për parandalimin e ngjarjeve që mund të rrezikojnë jetën e qytetarëve e pasuritë e vendit”.

Ministri Peleshi: 95 vatra zjarri të raportuara gjatë dy javëve të para të gushtit janë shuar në kohë

Specialistët EOD të Komandës Mbështetëse asgjësojnë municione të paplasura në bashkinë Sarandë

Një ekip EOD nga Batalioni i Xhenios të Komandës Mbështetëse, ka realizuar asgjësimin e një municioni të paplasur në vendin e quajtur lugu i Dardhës, bashkia Sarandë.

Pas njoftimit të marrë nga organet e pushtetit vendor, grupi i specialistëve EOD ka mbërritur në vend dhe në masa të larta sigurie kanë kryer rikonicionin mbi gjendjen e municionit.

Pas rikonicionit, u konstatua një granatë dore Defensive Kundër Këmbësorisë. Municioni u konsiderua i paprekshëm dhe i palëvizshëm. Duke parë rrezikun e këtij municioni u bë asgjësimi i sigurt i tij në vend. Gjatë operacionit nuk ka pasur probleme. Operacioni u shoqërua nga Policia Ushtarake.

Ekonomia, objektivi i fushë-betejës hibride të luftës

KOLONEL HYSNI GJERGJI

Shkencëtarët politikë Anastasia Nesvetaïlova dhe Ronen Palan kanë treguar se lufta dhe sabotimi ekonomik nuk është një anomali e sistemit, por pjesë e modelit të luftës së biznesit dhe të financave - dhe kështu ka qenë gjithmonë. Një shpërthim i fuqishëm u regjistrua para pak ditësh, në një depo në një port të Turqisë në portin e Derinçes, në bregun verior të Gjirit të Izmirit. Ky shpërthim ka shkaktuar një dëm shumë të madh, pasi janë shkatërruar 8 milionë tonë drithë si dhe janë plagosur 12 persona. Sipas mediave turke, drithi i shkatërruar ishte magazinuar për të shmangur ndikimin e luftës në Ukrainë dhe pezullimin e marrëveshjes së eksportit të grurit nëpërmjet Detit të Zi. Shpërthimi me bombë në tubacionin e gazit që lidh Rusinë me Europën Perëndimore, nxiti spekulime publike se kush ishte fajtori. Ndërsa Moskë akuzoi SHBA-në dhe Londrën, Ukraina e drejtoi gishtin nga Kremli. Megjithatë edhe pse kanë kaluar gati 6 muaj nga shpërthimi, autorët mbeten ende mister. Një vlerësim tregoi se kostoja e riparimit të tubacioneve fillon nga rreth 500 milionë dollarë. Gati 40 për qind e rrjetit energjetik të Ukrainës u dëmtua nga sulmet me raketa dhe dronë ruse gjatë dimrit të kaluar, gjë që shkaktoi errësirë në disa qytete dhe mos furnizim me ushqim dhe me ngrohje të shtëpive. Hedhja në erë e depove të drithit në Turqi apo e infrastrukturës së energjisë në Ukrainë janë format e reja të transformimit të fushë-betejës, me objektiv ekonominë. Për të gjetur autorët e mundshëm, na ndihmon përgjigjia e pyetjes: Kush përfiton?

Ekonomia e kundërshtarit nuk shikohet si objekt vetëm për shtetet rivale, por edhe për kompanitë rivale, madje edhe të të njëjtit komb. Teknologjia e prodhimit të një droni, avioni luftarak apo edhe një tanku është një objektivi i kuptueshëm i luftës hibride, por ekspertët thonë se tashmë kjo luftë po vë në shënjestër jo vetëm ekonominë dhe industrinë e rëndë, por deri tek stilistët e famshëm apo prodhuesit e lojërave të fëmijëve, prodhuesit e objekteve të çelikut, kompanitë e ushqimit dhe pijeve, fushën e studimeve për energji të pastër dhe prodhuesit e turbinave me erë.

Lufta përmes sabotazhit dhe spiunazhit ekonomik nuk është një shpikje moderne, pasi qysh në mesin e shekullit të 19-të, Kompania Britanike e Indisë Lindore përdori taktika spiunazhi për të zhvilluar plantacionet e saj të çajit. Kompania dërgoi botanist britanik Robert Fortune në Kinë me një mision për të vjedhur sekretet e hortikulturës dhe prodhimit të çajit, për të sjellë farat e bimëve të çajit në Indi dhe për të punësuar punëtorë për t'u kujdesur për to. Sot, çaji është sinonim i Mbretërisë së Bashkuar pjesërisht edhe falë spiunazhit të Fortune. Sot viktimitë e spiunëve industrialë mund të jetë pothuajse çdo organizatë tregtare, e cila zotëron disa informacione që mund të jetë me interes të konkurrentëve të saj.

Lufta në domenin ekonomik nënkupton operacione hibride të ndërmarra nga një kompani kundrejt një kompanie tjetër, me qëllim fitimin e avantazhit konkurrues në tregjet vendase ose globale. Thënë më thjeshtë, është procesi i mbledhjes së informacionit mbi objektivat ekonomike ose industrialë të një biznesi tjetër për qëllime përfitimi në para. "Vjedhja" e informacionit nga biznesi konkurrent është fenomen i zakonshëm. Mjafton një pajisje e vogël me vlerë rreth 50 euro, mund të çojë në humbjen e një sasive të madhe informacioni konfidencial, që dëmton rëndë fitimet dhe kredibilitetin e kompanisë së shënjestruar.

Në ditët e sotme, spiunazhi industrial, si të gjitha sferat e tjera të veprimtarisë njerëzore, po lulëzon. Përmirësimi i teknikave vjen nga teknologjia. Vjedhja dhe humbja e informacionit konfidencial ka qenë prej kohësh një problem serioz i biznesit. Kjo i detyron shumë korporata

që të zhvillojë më shumë mënyra të reja për të mbrojtur informacionin e tyre teknologjik. Në vitet 1960, kur prodhuesit francezë dhe britanikë të avionëve po punonin në fshetësi për të zhvilluar aeroplanin e tyre supersonik, një rrjet spiunazhi sovjetik i udhëhequr nga një ekzekutiv i "Aeroflot" arriti të kontrabandonte mikrofilma të planeve të zhvillimit të "Concorde". Sovjetikët e përdorën këtë informacion për të ndërtuar avionin e tyre supersonik, TU-144, i cili ishte në mënyrë të dyshimtë i ngjashëm. Sigurimi i personelit të menaxhmentit nënkupton sigurimin e vlerës së informacionit të vetë kompanisë. Mbledhja e informacionit nga sektorët kyç të një kompanie është qëllimi i çdo spiunazhi industrial nuk duhet të neglizhohet. Mbrojtja më e mirë mbetet qëndrueshmëria e sistemit kompjuterik, që bazohet në kriptimin/fshehjen e komunikimeve, ruajtja e të dhënave të ndjeshme, rritja e nivelit të sigurisë së brendshme dhe të jashtme, si dhe trajnimi i stafit.

Në marrjen e masave kundër Spiunazhit ekonomik, njohja e fenomenit e ndihmon biznesin ose kompaninë për të zhvilluar dhe vënë në veprim një politikë të sigurisë së brendshme, duke filluar me një rishikim të plotë të normave të sigurisë dhe vlerësim të nivelit aktual të masave të sigurisë. Mbikëqyrja teknike dhe kundërmasat duhet të jenë pjesë përbërëse e politikës së sigurisë së çdo kompanie industriale dhe më së shumti industria duhet të jetë pjesë e paketave të shërbimit, duke shmangur çdo kërcënim potencial për biznesin. Përpjekjet për vjedhjen e sekreteve tregtare nga kompanitë amerikane vazhdojnë me një ritëm të lartë dhe po vënë në shënjestër objektiva të reja, pavarësisht nga përpjekjet për të frenuar një spiunazh të tillë industrial. Vjedhja e sekreteve tregtare dëmton ekonominë pasi shkruajnë investimet për punën kërkimore që janë kritike për rritjen ekonomike. Disa elementë të rinj janë përfshirë në këtë aktivitet dhe goditjet e tyre kanë vënë në shënjestër shumë biznese që nga ato të teknologjisë së lartë e deri tek ato të modës. Ekspertja e sigurisë për korporatën Mandiant, Laura Galante thotë se një numër kompanish në rritje mendojnë se shkeljet e sigurisë po bëhen të pashmangshme.

Viti 2013 ishte një pikë kthese për kërcënimet kibernetike dhe industrinë e sigurisë kibernetike, sepse kaq shumë lloje të reja kompanish ishin të interesuara të kuptonin se nga do të vinte rreziku i ardhshëm. Ekspertja thekson se disa lojtarë të rinj kanë goditur kompani perëndimore mediash dhe banka. Sulmet kibernetike ndaj objektivave ekonomikë mesa duket kanë si synim të çojnë përpara interesat politike të forcave në Kinë Rusi dhe Iran. Një ish-prokuror federal, që ka drejtuar shumë çështje kundër spiunazhit industrial dhe ekonomik, thekson se Kina po bën përpjekjet më të shumta për të vjedhur sekrete të kompanive. Por Peter Toren i firmës juridike "Weisbrod Matteis & Copley" thotë se shumë vende janë aktive në këtë drejtim. "Mendoj se të gjitha vendet e Evropës Perëndimore e bëjnë një gjë të tillë, ashtu si edhe Rusia dhe Izraeli".

Ekspertët thonë se kompanitë mund të shpenzojnë miliona dollarë dhe vite të tëra pune për të krijuar një program më të mirë kompjuterik, një produkt më të lehtë ose më të fortë. Por nëse një kompani tjetër i vjedh këto studime, atëherë rrjedhimisht ajo është në gjendje të krijojë një produkt konkurrues, me një kosto shumë më të ulët dhe të fitojë kështu një avantazh në treg. Spiunazhi i korporatave, i cili përfshin mbikëqyrjen e fshehtë, vjedhjen e dokumenteve dhe hakerimin e kompjuterëve, është një kërcënim për të gjithë sektorët e ekonomisë. Këtu janë disa raste që përfshijnë individë të nxitur nga lakmia dhe hakmarrja, kompani konkurruese, madje edhe qeveri të huaja.

Në 1993, José Ignacio López de Arriortúa, dha dorëheqjen nga pozicioni i tij si ekzekutiv i "General Motors" dhe iu bashkua "Volkswagen". "General Motors" e akuzoi atë se kishte marrë me vete dokumente konfidenciale dhe se kishte vjedhur sekrete tregtare. Në vitin 1994, u ngrit një padi ligjore midis dy kompanive amerikane të programeve kompjuterike. "Cadence Design Systems" paditi "Avant". Korporata u dërgua në gjykatë për vjedhjen e kodit sekret kompjuterik. Disa punonjës u dënuan me burg dhe në vitin 2002, Avant ra dakord të paguante "Cadence" 265 milionë dollarë amerikanë për të zgjidhur çështjen. Kompania japoneze e elektronikës "Hitachi Ltd", pranoi se kishte spiunuar IBM në fillim të viteve 1980. FBI ngriti një task forcë, me një nga agjentët e saj të fshehtë, duke u paraqitur si informator për t'i siguruar "Hitachi-t" dhe kompanive të tjera japoneze "sekret tregtar" të pavlerë nga gjigandit amerikan i kompjuterëve. Ky operacion u ekspozua nga McAfee në vitin 2011. Hakerat nga Kina, hynë me sukses në kompjuterë dhe vodhën pronën intelektuale në një sulm të gjerë që synonte sektorin e energjisë. Gjigantët e naftës "Exxon", "Shell" dhe BP mendohet se ishin mes viktimitave. Kjo nuk ishte as hera e parë dhe as e fundit që hakerat kinezë do të dyshoheshin për spiunazh kibernetik kundër kompanive private apo organizatave politike.

Në 1997, Steven Davis, një inxhinier tek "Wright Industries", një kompani që ishte punësuar për të ndihmuar grupin e produkteve të kujdesit personal "Gillette" të zhvillonte një sistem të ri rrualtjeje, i shiti sekretet tregtare "Warner-Lambert Co", "Bic" si dhe "American Safety Razor Co". Davis më vonë shpjegoi në seancën gjyqësore se e shiti informacionin si rezultat i grindjes me mbikëqyrësin e tij dhe frikës se mund të pushohej nga puna. Ekzekutivët e korporatës shumëkombëshe "Procter & Gamble" morën në dorë informacione rreth produkteve të kujdesit të flokëve të "Unilever", pasi u paraqitën si analistë të tregut dhe i kaluan tek materialet e konkurrentëve të tyre. Për pasojë tre punonjës u pushuan nga puna. Të dy kompanitë i dhanë fund çështjes duke arritur një marrëveshje miqësore në 2001. Në vitin 1997, Harold Worden, një ekspert në pension i "Kodak", u dënuua me një vit burg për vjedhjen e sekreteve tregtare nga ish-kompania e tij dhe dhënen e tyre tek 3M. Ndër informacionet e rrjedhura ishte dizajni

i një makinerie shumëmilionëshe që përdorej në prodhimin e filmave. Avery Dennison, një prodhues amerikan i materialeve vetë-ngjitëse dhe furnizimeve të kancelarive të zyrës, u spiunua nga kompania tajvaneze "Four Pillars Enterprise". Drejtori i "Four Pillars", P. Y. Yang dhe vajza e tij Yang Hui-Chen u dënuan për vjedhje të sekreteve tregtare në vitin 1999. "Four Pillars" ishte kompania e parë e huaj e ndjekur penalisht në Shtetet e Bashkuara për spiunazh ekonomik.

Në vitin 1998, "Boeing-ut" iu dha një kontratë fitimprurëse për të ndërtuar mjete lëshimi satelitore për Forcat Ajrore të SHBA-së. Më pas doli në dritë se kompania kishte vjedhur mijëra dokumente teknike dhe komerciale nga rivali "Lockheed Martin", të cilat i lejuan "Boeing-ut" të merrte kontratën me mashtrim. "Lockheed Martin" më vonë paditi për vjedhjen dhe në vitin 2006 "Boeing" arriti një marrëveshje financiare me qeverinë e SHBA-së. Në vitin 2007, Marwan Arbache, një ekzekutiv në "Michelin", mbreti francez i gomave u përpoq t'i shiste sekretet industriale kompanisë japoneze "Bridgestone", por "Bridgestone" informoi konkurrentin e saj. Arbache po përballej me një dënim të mundshëm 10 vjet burg për ofrimin e informacionit për një kompani të huaj që mund të përdorej kundër interesave të vendit, por në fund u dënuua me dy vjet me kusht për shkelje të besimit.

Në vitin 2009, zinxhiri i hoteleve "Hilton" dëshironte të zhvillonte një zinxhir të ri hotelesh të stilit të jetesës për t'u kujdesur për klientët e rinj. Për të sjellë në jetë idenë, ata krutuan Ross Klein dhe Amar Lalvani, ish-punonjës të "Starwood", një konkurrent tashmë i vendosur mirë në këtë sektor. Por "Starwood" akuzoi Klein dhe Lalvanin se kishin marrë mijëra dokumente konfidenciale me vete, duke e lejuar "Hilton" të kopjonte konceptet e "Starwood".

Në vitin 2013, dy teknikë gjermanë që punonin për grupin P3, një nënkontraktor i BMW, u paraqitën si punëtorë mirëmbajtjeje për të spiunuar makinat elektrike që po zhvilloheshin nga "Autolib", një degë e kompanisë franceze "Bolloré". "Bolloré" më pas akuzoi BMW-në se po përpiqej të vidhte baterinë dhe teknologjinë e saj të vendndodhjes. Në fund, gjykatat vendosën se incidenti përbënte shkelje të besimit dhe jo vjedhje. Në vitin 2005, Li li Whuang po praktikonte për furnizuesin e automobilave "Valeo" kur policia gjeti të dhëna konfidenciale të kompanisë në kompjuterët e mbajtur në shtëpinë e saj. Informacioni kishte të bënte me konceptet e automobilave që nuk ishin ende të disponueshëm në treg. Ajo u dënuua me një vit burg në Francë për "shpërdorim të besimit". Megjithatë, gjykata nuk e la në fuqi akuzën e spiunazhit industrial.

Në vitin 2017, shtetasi kinez Xiang Haitao u përpoq të vidhte algoritmin pas një programi softuerësh për produktivitetin bujqësor të krijuar nga punëdhënësi i tij, "The Climate Corporation", një degë e "Monsanto". Ai u arrestua teksa do të fluturonte për në Kinë me një kopje të algoritmit në bagazhin e tij. Xiang u dënuua më vonë me 29 muaj burg dhe u gjobit me 150 000 dollarë amerikanë për spiunazh ekonomik. Një mosmarrëveshje e ashpër midis dy kompanive më të mëdha të softuerëve në botë shpërtheu në vitin 2000, kur u zbulua se "Oracle" kishte punësuar detektivë për të spiunuar "Microsoft-in" dhe për të përgjuar nëpër materialet e tij. Qëllimi ishte zbulimi i detajeve të lidhjeve financiare midis "Microsoft" dhe partnerëve të tij dhe përdorimi i informacionit për të ndërtuar një çështje antitrust kundër "Microsoft". "Oracle" mbrojti veprimet e saj si një "detyrë qytetare". Në vitin 2006, punonjësja e "Coca-Cola", Joya Williams u shiste dokumente konfidenciale dhe një mostër të një produkti të ri sekret "Pepsit", konkurrenti kryesor i punëdhënësit të saj. Williams, i cili ishte drejtuesi i komplotit, u dënuua me tetë vjet burg.

Lufta për paranë vazhdon sipas thënies izraelite: "Kush nuk blihet me para, blihet me shumë para", duke pranuar se çdo gjë është mall dhe ka një çmim në kapitalizëm, dhe nëse ju jepet diçka falas, atëherë malli jeni vetë ju.

Liliana Skënderi, pedagogia e armatave skenderbegase

Liliana Skënderi, vajza e pasionuar pas uniformës së bukur të oficerës, e piketoi karrierën ushtarake të saj shumëvjeçare që në momentin kur u ul në bankat e Shkollës së Bashkuar të Oficerëve “Enver Hoxha”, në shtatorin e vitit 1967, si një nga afro 70 maturantet që për herë të parë në Shqipëri, filluan të studionin në shkollën e oficerëve krahas djemve. Pas diplomimit në këtë shkollë, titullimit oficerë karriere, si dhe pas përfundimit dhe të një fakulteti tjetër civil në Universitetin Shtetëror të Tiranës, ajo pati privilegjin të rikthehet përsëri në Shkollën e Mesme të Përgjithshme Ushtarake “Skënderbej” dhe në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve “Enver Hoxha”, tashmë si pedagoge e armatave të reja të kandidatëve djem e vajza, që përgatiteshin për oficerë. Liliana Skënderi-Alizoti, u lind në qytetin e Fierit, më 20 dhjetor të vitit 1949, ku ka kryer me rezultate të mira shkollën shtatëvjeçare dhe shkollën e mesme. Nisi studimet ushtarake në vitin 1967, në Shkollën e Bashkuar të Oficerëve “Enver Hoxha” në Tiranë, specialiteti ndërlidhje, dhe i përfundoi me sukses në vitin 1969, duke u titulluar “Oficer aktiv”. Këtë vit fillon dhe karriera e saj në më shumë se 24 vite në strukturat e Forcave të Armatosura në funksione të ndryshme. E emërojnë në Tiranë, por ambiciet e saj që në

nisje të karrierës, janë shumë më të mëdha, si në aspektin profesional, ashtu (dhe sidomos), në fushën e arsimit dhe për fusha të tjera. Kështu, pa u shkëputur nga puna, ajo përfundon dhe një fakultet tjetër në arsimin e lartë civil, përkatësisht Fakultetin e Shkencave Politiko-Juridike, dega Filozofi, të Universitetit Shtetëror të Tiranës. Ndër vendet e punës dhe funksionet që ajo ka kryer ndër vite në njësi, reparte e institucione të tjera shtetërore, përmendim: mësuese në Shkollën e Mesme të Përgjithshme Ushtarake “Skënderbej”; pedagoge në Shkollën e Lartë të Bashkuar të Oficerëve “Enver Hoxha” në Tiranë, shefe e sekretarisë sekrete etj... Në kuadër të reformës në strukturat ushtarake pas vitit 1990, përkatësisht në vitin 1993, ajo nxirret në rezervë. Por në vitin 1998, rikthehet përsëri në shërbimin aktiv ushtarak ku qëndron deri në vitin 2002, kohë në të cilën del në rezervë. Gjatë karrierës ajo arriti gradën ushtarake “major”. Për rezultatet e arritura në punë, është vlerësuar zyrtarisht nga institucionet më të larta të shtetit me dekorata e mirënjohje të tjera zyrtare. Por ajo që është më e rëndësishme për të, është respekti që ka lënë si pedagoge, si njeri e intelektuale tek qindra nxënës të saj skënderbegas dhe studentë e studente ushtarake ndër vite, për pasionin, përkujdesjen dhe kontributin që ka dhënë në shkollimin, edukimin dhe formimin e tyre.

Erika Demiraj, oficerja shqiptaro-amerikane, “Engjëlli i Forcave Ajrore”

Erika Demiraj lindi më 7 maj 1963 në Naugatuch-Connecticut nga prindërit Rustem dhe Sofie Demiraj. Erika Demiraj ishte vajza e tretë nga katër vajzat e dy prindërve. Ishte ndër femrat e vetme me origjinë shqiptare që shërbeu në ushtrinë amerikane. Vajza u shkollua në Naugatuch dhe, që në fillim, kishte dëshirë të shërbente në forcat ushtarake amerikane. Këtë ndjenjë ia kishte forcuar edhe babai i saj, Rustemi, i cili e inkurajoi. Ndoshta ishte vetë shembulli i babait të saj që e nxiti drejt ëndrrës. Rustemi shërbeu katër vite në “US Marine Corp”, në Europë.

Erika, mbasi mbaroi shkollën e mesme, u fut në Forcat Ajrore. Rekrutimin për katër javë e bëri në “Loeland Air Force”, në St. Antonio, Texas, e më pas e dërguan në një bazë tjetër, në Illinois. Vajza tregoi vullnet, dëshirë për të shërbyer dhe karakter të fortë për të përballuar ngarkesën e madhe të stërvitjes. Erika, së pari, kishte shfaqur dëshirë të shërbente për inteligjencë, - D.I.A. - Inteligenca e Ministrisë së Mbrojtjes, por e kishin refuzuar të futej në inteligjencë.

Sipas raportit të policisë lokale të Waldasta, në Georgia, ku ajo banonte si dhe sipas pohimeve të autoriteteve ushtarake, Erika kishte bërë vetëvrasje në banesën e saj. Portreti i Erikës, pjesë të të cilit jepen në vazhdim, është pasqyruar gjerësisht dhe nga gazetari i njohur Dali Greca, kryeredaktor i gazetës “Dielli” në SHBA.

...Historia e vajzës së parë shqiptaro-amerikane që shërbeu në ushtrinë amerikane, nuk është e panjohur për lexuesin shqiptar.

Rustem dhe Sofia Demiraj kujtonin 7 majin, ditën e lindjes së vajzës së tyre, shqiptaro-amerikanës, që shërbeu me devocion në radhët e ushtrisë amerikane... Rrëfimi i Rustemit, babait të Erikës: “Që kur ishte 10 vjeçe, Erika thoshte: “Kur të arrij në moshë ligjore do të futem në shërbim ushtarak, sepse e ndjej për detyrë t’i shërbej kombit, ku u linda”. Dhe ashtu veprroi. Në moshën 18-vjeçare, u fut në degën ajrore. Stërvitjen e kreu në Loeland Air Force Base, në St. Antonio, Texas dhe më vonë kreu një kurs 6-mujor në një prej bazave ushtarake në Illinois. ...Erikën e refuzuan të futej në shërbimin sekret prej prejardhjes politike të paraardhësve të saj në Shqipëri dhe presionit, që mund të vinte prej andej. Gjyshi i saj, Rapo Demiraj, ishte kundërshtar i sistemit monist në Shqipëri. Ai ishte arrestuar dhe burgosur në vitin 1945 dhe ishte dënuar me burgim të përjetshëm. ... Jeta jonë po bëhej e padurueshme. Vendosëm, së bashku me babanë, të arratiseshim, që të shpëtonim. Kaluam kufirin në Jugosllavi. Pas arratisjes, vuajtjet

ranë mbi nënën, të cilën e internuan për vite të tëra. Fate të përndjekurish kishin dhe njerëzit e tjerë të familjes...”

Karriera e Erikës në ushtrinë amerikane ishte e suksesshme. Ajo ishte specialiste e inspektimeve jo shkatërruese me skuadrinon e mirëmbajtjes së pajisjeve në bazën Ajrore në Moddy, Georgia, ku shërbeu si instruktore për të gjithë automjetet e terrenit të skuadrinonit dhe të krahut ushtarak. Ajo arriti një profesionalizëm të shkallës sipërore. E dëshmojnë këtë gjurmët që ajo la pas dhe vlerësimet maksimale nga eprorët. Puna e saj kishte marrë vlerësimet e merituar. Erika është nderuar me medalje e urdhra trimërie e profesionalizmi. Ndër të tjera, ajo është vlerësuar edhe me çmimin prestigjioz “Engjëlli i Forcave Ajrore”, për aktivitetin që pat kryer në misionin “Stuhia e Shkretëtirës”, në Fondin e Ndihmës së Forcave Ajrore. Çmimet i janë dhënë për profesionalizëm dhe besnikëri shërbimi.

Erika Demiraj shërbeu në disa shtete, ku Amerika kishte bazat e saj ushtarake si në Spanjë, Turqi, Angli, Gjermani dhe Korenë e Jugut. Pas dhjetë vitesh shërbimi me besnikëri e profesionalizëm Erika po mendonte që ta linte jetën ushtarake dhe të kalonte në shërbimin civil. Disa kompani i kishin ofruar punë asaj. Madje, një ofertë i kishte mbërritur nga Singapori, ndërsa një tjetër nga Arabia Saudite, por fati ishte shkruar ndryshe. Një mëngjes trupi i saj u gjet i pajetë dhe i përgjakur në shtëpi. Tregon babai i Erikës, Rustemi: “Fatkeqësisht ato plane nuk u realizuan, sepse ajo u vra në moshën 29-vjeçare, duke lënë pas bashkëshortin dhe djalin 4 vjeçar. Na la në dhimbje të thellë ne prindërit, na la me zemra të copëtuara, la në dhimbje e pikëllim tri motrat dhe vëllain e vetëm. Të gjithëve do të na mungojë, Erika jonë e dashur”... Babai, Rustem Demiraj, ndjehet mirë që kërkesën e familjes për ta sjellë pranë trupin e vdekur të së bijës, ia realizuan. Erika pat ndërruar jetë në Georgia, por ata si familje këmbëngulën që trupi të sillej pranë familjes. Ashtu u bë. Shërbimet funerale ishin ceremoniale. Komuniteti shqiptar mori pjesë masivisht në ngushëllime dhe në varrim. Ministria e Mbrojtjes, dega Ajrore, u përfaqësua nga dy skuadra me ushtarë, që, sipas rregullores, nderuan me shërbimin e tyre, ku arkivoli me trupin e Erikës u mbulua me Flamurin Amerikan, të cilit ajo i shërbeu me besnikëri dhe e mbrojti me dashuri e respekt. Erika nuk ishte e vetmja femijë e tyre që shërbeu me devocion e besnikëri në ushtrinë amerikane. Edhe djali i Rustemit dhe Sophies, Rustem Jr., shërbeu për 6 vite në United States Marine. Shërbimi i tij rrok shumë shtete si në Bosnjë, Somali, Nigeri, Siera Leone, etj.. Edhe nipi i Rustemit, djali i vajzës tjetër, shërbeu po në degën e United States Marine me detyrë në Irak dhe dy herë në Afganistan.

Kolonel dr. Elton Reso: Është momenti që shërbimi mjekësor të trajtohet si një emergjencë kombëtare

Intervistoi: MIMOZA GOLIKJA

Mjekësia është një shkencë humane me përmasa shumë të gjëra. Shërbimi Shëndetësor i Forcave të Armatosura plotëson detyrimet në mision të detyrave të mjekësisë ushtarake për mbështetjen mjekësore të efektivëve të FA-së, familjeve të tyre, ushtarakëve në rezervë dhe pension si dhe detyrimet e tjera në kuadër të shërbimit shëndetësor civil dhe detyrimeve që lidhen me NATO-n. Shërbimi Shëndetësor i FA-së siguron ndihmën mjekësore bazë dhe të kualifikuar për efektivat e FA-së, siç e parashikon statusi i ushtarakut dhe ka aktivitet parandalues, diagnostikues, mjekues dhe trajnues. Ky shërbim siguron mbështetje mjekësore të FA-së në rol 1, 2, dhe 3 të mbështetjes mjekësore si dhe trajnon e përgatit personelin mjekësor të FA-së për rolin 1 dhe 2 të ndihmës mjekësore, parandalimin e sëmundjeve dhe epidemive, trajtimin dhe riaftësimin e forcave në kohë paqe, konflikti e krize. Në bashkëpunim me shërbimin shëndetësor civil, ofron ndihmë mjekësore për popullatën në emergjenca, katastrofa e fatkeqësi.

Drejtori i Inspektoratit Shëndetësor në Shtabin e Përgjithshëm të FA-së, kolonel dr. Elton Reso për shtypin ushtarak do të sillte aktivitetin e këtij institucioni, emocionet dhe vështirësitë e hasura përgjatë rrugëtimit të tij si qenie humane, mjek dhe ushtarak karriere në Forcat e Armatosura.

Dr. Elton Reso: Spitali Ushtarak Qendror Universitar për mua nuk ishte vetëm institucioni mjekësor ku duhet të punoja dhe të rritesha profesionalisht, por mbi të gjitha më mësoi se me sa përgjegjësi ishte të mbaja dy uniforma, atë ushtarake dhe mbi bluzën e bardhë të mjekut.

Kolonel Elton Reso, intervistën me ju doja ta nisja duke përmendur faktin se ju duke qenë djali i themeluesit të gazetarisë shqiptare, drejtues i Degës dhe i Katedrës të Gazetarisë profesorit të nderuar, Zihni Reso, jeni diplomuar në mjekësi dhe keni një karrierë të spikatur në mjekësinë ushtarake. Çfarë ju nxiti ju që të bëheshit mjek, por dhe më tej, si u gjendët në mjekësinë ushtarake?

Në radhë të parë përshëndetje dhe faleminderit shtypit ushtarak për intervistën. Ashtu siç dhe ju shprehët me pyetjen tuaj, babai im prof. Zihni Reso, megjithëse historian në formimin e tij profesional, ka qenë iniciuesi, themeluesi dhe shefi fillimisht i degës dhe më vonë katedrës së gazetarisë pranë Universitetit të Tiranës.

Jam rritur në një familje ku sinqeriteti, komunikimi, bashkëbisedimi, kultura ishin pjesë e udhëtimit tonë, dhe megjithëse fëmijë i vetëm, prindërit e mi, por kryesisht babai nuk ndikonte në zgjedhjet e mia personale për jetën dhe zhvillimin tim profesional, por me qetësi e bashkëbisedim më linte të kuptoja që rrugët për të ardhmen ishin të shumta dhe zgjedhja që duhet të bëja duhej të më kënaqte mua fillimisht, pasi ishte e ardhmja ime. Pra kjo kulturë e tij më bëri që kur erdhi momenti i zgjedhjes, pas mbarimit të maturës, për profesionin tim, ndërmjet juridikut dhe mjekësisë të zgjidhja mjekësinë, pasi në vitin që mbarova maturën fakulteti i mjekësisë aplikoi për herë të parë konkursin për të

Kolonel dr. Elton Reso

hyrë (të cilin e fitova), ndërsa juridikun e fitova nëpërmjet mesatares, siç ishin rregullat në atë periudhë. Atë vit fakulteti i mjekësisë filloi për herë të parë me sistemin 6-vjeçar.

Me mjekësinë ushtarake dhe fillimisht me Spitalin Qendror Ushtarak (1998, më vonë Spitali Ushtarak Qendror Universitar) më lidhi specialiteti im, të cilin unë e mora pas mbarimit të fakultetit të mjekësisë. Pra ishte specialiteti që zgjedhja që më lidhi me mjekësinë ushtarake dhe Forcat e Armatosura.

Kolonel, sa e rëndësishme ka qenë për ju të jeni nën dy uniforma, nëse mund ta quajmë kështu, bluzën e bardhë të mjekut mbi atë të ushtarakut, por që të dyja në shërbim të jetës?

Shumë e rëndësishme, por dhe shumë me përgjegjësi. Siç u shpreha më lart fillimisht fillova punë më 1998 në ish Spitalin Ushtarak Qendror Universitar. Aty gjeta, përjetova dhe punova me një personel mjekësor, mjekë dhe infermierë ushtarakë dhe civilë të

mrekullueshëm, të përkushtuar dhe tepër të përgjegjshëm për jetën e çdokujt që paraqitej për ndihmë në këtë institucion, pasi spitali ushtarak ishte dhe Qendra Kombëtare e Traumës, ku trajtoheshin dhe shumë civilë. Përkushtimin ndaj jetës së ushtarakut, familjarëve të tyre dhe çdo personeli tjetër të forcave të Armatosura e mësova e ngulita mirë pikërisht nga kjo plejadë mjekësh ushtarakë të përsosur e talentuar me të cilët pata nderin të punoja. Spitali Ushtarak për mua nuk ishte vetëm institucioni mjekësor ku duhet të punoja dhe të rritesha profesionalisht, por mbi të gjitha më mësoi se me sa përgjegjësi ishte të mbaja dy uniforma, atë ushtarake dhe mbi atë, bluzën e bardhë të mjekut.

Doktor, a keni pasur ju situata të vështira gjatë karrierës tuaj të gjatë, si mjek dhe si ushtarak njëkohësisht? Cilat kanë qenë ato?

Po kam patur disa, si fillim duhet ta filloj me ngjarjen e 9 janarit 2004, në Vlorë, ku u mbyl një skaf me disa persona dhe ne atëherë, me t'u dhënë

lajmi nga një televizion shqiptar, të cilin e kishte njoftuar një ndër personat që ishte në skafin që po fundosej nga koha e keqe dhe mbingarkesa, jemi mbledhur me urgjencë në Ministrinë e Mbrojtjes dhe u nisëm menjëherë në drejtim të Vlorës. Anijet e Forcës Detare dhe mos gaboj dhe anijet Guardia di Financa të Italisë, po kërkoni në mes të errësirës në det për të gjetur të mbijetuar, ndërsa unë me personelin mjekësor ushtarak nga të gjitha Forcat e Armatosura, me 8 autoambulanca prisnim në vendin ku ankoroheshin anijet për të ofruar ndihmën mjekësore për të mbijetuar, por për fat të keq ambulancat tona transportuan vetëm trupa të pajetë.

Po kështu do kujtoj ngjarjen e Gërdecit, ku me të dëgjuar njoftimin në TV kam dalë nga shtëpia dhe jam nisur menjëherë drejt Spitalit Ushtarak për të koordinuar në nivel të Drejtorisë së Shëndetësisë punën ndërmjet personelit mjekësor dhe ambulancave të Forcave të Armatosura - të cilat duhet ta cilësoj

dhe theksoj që kanë qenë të parët që kanë hyrë në vatrën e shpërthimit dhe me rrezikun më të madh, ku shpërthenin herë pas here mina të pashpërthyer - dhe ish-Spitalit Ushtarak Qendror Universitar. Dhe të vijmë tani së afërmi me tërmetin e ndodhur në Turqi në muajin shkurt 2023, ku kam drejtuar ekipet e kërkimit-shpëtimit dhe ekipet mjekësore shqiptare për t'u ardhur sado pak në ndihmë popullit mik turk.

Sa efikas është shërbimi mjekësor ushtarak për Forcat e Armatosura, çfarë detyrash ka ai? Si është shërbimi mjekësor ushtarak sot që po flasim, në çfarë niveli?

Shërbimi mjekësor ushtarak ka si mision të tij ruajtjen e shëndetit të efektivave në kohë paqe, krize, lufte si dhe të gjithë ushtarakëve në rezervë, pension dhe familjareve të tyre. Shërbimi shëndetësor ushtarak me kapacitet e veta merr pjesë në të gjitha emergjencat civile që shfaqen në vendin tonë, siç është aktualisht pjesëmarrja jonë në bashkëpunim me Ministrinë e Shëndetësisë për t'u ardhur në ndihmë mjekësore popullatës civile gjatë ditëve të nxehta, ndërmjet hapjes së disa pikave mobile në zona të ndryshme të qyteteve të vendit.

Sot ky shërbim nuk është në ditën e tij më të mirë, megjithëse kryen 100% të gjitha detyrat që i ngarkohen nga Shtabi i Përgjithshëm i FA-së dhe Ministria e Mbrojtjes, pasi ende ka mungesa në kapacitete mjekësore dhe personel. Nga SHPPFA dhe Ministria e Mbrojtjes po punohet dita ditës për eliminimin e këtyre mangësive. Këtu vlen të përmend iniciativën direkte të Ministrisë të Mbrojtjes dhe SHSHPPFA për hapjen dhe funksionimin e një laborator modern biokimik dhe bakteriologjik si dhe të katër kabineteve dentare moderne pranë Njësisë Mjekësore Ushtarake, të cilat do të jenë në shërbim të efektivëve të FA-së, familjarëve të tyre, ushtarakëve në rezervë, pension, si dhe familjeve të tyre. Ambientet e laboratorit dhe ambientet ku do të vendosen kabinetet dentare janë në fazën përfundimtare të rikonstruksionit, si dhe nga Ministria e Mbrojtjes janë zhvilluar të gjitha procedurat e prokurimit për pajisjet laboratorike dhe kabinetet dentare.

Si sigurohet mbështetja mjekësore për FA-të, ku konsiston roli juaj?

Mbështetja mjekësore për efektivët e FA-së sigurohet nëpërmjet qendrave shëndetësore Rol 1 që kemi në të gjitha repartet dhe njësitë e Forcave të Armatosura si dhe nëpërmjet mbështetjes mjekësore më të specializuar që kryhet nga Njësia Mjekësore Ushtarake e integruar me Spitalin Universitar të Traumës.

Si është e integruar trupa e shërbimit mjekësor ushtarak, sa është numri i stafit tuaj, sa i përgjigjet ai sfidave?

Siç e theksova dhe më sipër, megjithëse me një staf mjekësor jo të plotësuar në personel dhe me vështirësi të tjera, deri më sot, Shërbimi Shëndetësor i FA-së i ka realizuar 100% të gjitha detyrat e ngarkuara.

Çfarë marrëdhëniesh ka mjekësia ushtarake me Ministrinë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale?

Me Ministrinë e Shëndetësisë kemi marrëdhënie shumë korrekte dhe pozitive, siç është aktualisht dhe koordinimi dhe bashkëpunimi për ardhjen në ndihmë popullatës gjatë ditëve të nxehta, ku kemi vënë në dispozicion edhe kapacitetet tona. Por kjo është edhe për faktin kryesor që Shërbimi Shëndetësor i FA-së, ndjek dhe zbaton të gjitha rekomandimet, urdhrat dhe politikat e Ministrisë së Shëndetësisë për ruajtjen e shëndetit të efektiveve të saj si dhe të gjithë personelit që përfiton nga statusi i ushtarakut. Këtu nuk mund të lë pa përmendur punën kolosale që kreu shërbimin shëndetësor ushtarak gjatë ditëve të pandemisë ndaj Covid-19, duke testuar, trajtuar dhe përballuar jo vetëm personelin ushtarak por edhe popullatën civile, si dhe vaksinimi i popullatës së Tiranës në sheshin "Skënderbej", që u krye pothuajse në masën 90% nga personeli mjekësor i Forcave të Armatosura.

Si koordinoheni?

Koordinimi me MSH kryhet nëpërmjet drejtorisë së Inspektoratit Shëndetësor në SHPPFA dhe strukturave të tjera në MM.

Po shërbimi i urgjencës si funksionon?

Shërbimi i urgjencës mjekësore për efektivet e FA-së, kur kanë probleme të cilat nuk mund të zgjidhen nga qendrat shëndetësore të reparteve dërgohen në urgjencën e Spitalit Universitar të Traumës ose në Qendrën Spitalore Universitare "Nënë Tereza" në varësi të problemit shëndetësor që mund të shfaqin, këtu flasim për repartet që gjenden në Tiranë.

Duke u kthyer tek ish-Spitali Ushtarak, sot Spitali i Traumës. Çfarë mendimi keni ju për këtë organizim të mjekësisë ushtarake prej një dekade tashmë, nisur edhe nga eksperiencia dhe karriera juaj e gjatë si mjek ushtarak?

Spitali Ushtarak Qendror Universitar mund të them me bindje të plotë që ishte krenaria e Forcave të Armatosura. Krenari jo thjesht në kuptimin se jam unë mjek ushtarak, por krenari kur të gjithë njerëzit flisnin dhe flasin edhe sot e kësaj dite, "po shkoj të trajtohem në Spitalin Ushtarak, po shkoj të bëj analizat në Spitalin ushtarak, po shkoj të shtrohem në Spitalin ushtarak se atje ka mjekë dhe përkujdesje mjekësore më të mirë". Pra po them ato që vetë populli fliste dhe flet edhe aktualisht për këtë spital dhe për mjekësinë ushtarake. Edhe sot po të pyesësh njerëzit, të gjithë e njohin me emrin "Spitali Ushtarak" dhe jo "Spitali Universitar i Traumës". Ky fakt për mua thjesht tregon emrin e mirë që ka lënë ky institucion mjekësor jo vetëm për efektivet e FA-së por dhe popullatën civile në vendin tonë.

Dhe konkretisht tani për pyetjen tuaj, nisur nga eksperiencia e deritanishme e funksionimit të integruar të Spitalit Universitar të Traumës, mendimi im si specialist mjekësor është që nuk ka sjellë risi për sa i takon diagnostikimit, trajtimit dhe kurimit mjekësor të efektiveve të Forcave të Armatosura.

Jam i mendimit dhe gjykimit që Forcat e Armatosura duhet të kenë një institucion mjekësor terciar të tyre për diagnostikim, trajtim, dhe kurimin e efektiveve të FA-së si dhe gjithë personelit që përfshin statusi i ushtarakut.

Nga sa po më thoni, a mund të rikthehet edhe njëherë Spitali Ushtarak?

Besoj dhe shpresoj që mund t'i ofrojmë ushtarakëve, familjarëve të tyre, ushtarakëve në rezervë, pension,

familjarëve të tyre dhe i personelit të institucioneve të sigurisë dhe mbrojtjes së vendit, një institucion mjekësor terciar ushtarak.

Shpesh kemi dëgjuar për Spitalin Fushor Ballkanik, çfarë është ai?

Spitali fushor ballkanik, është një iniciativë e filluar që në vitin 2009, në kuadër të Kartës së A-5. Ky spital është i ndërtuar bazuar në kapacitetet mjekësore dhe personel që kanë shtetet anëtare të Kartës së A-5. Misioni i tij është ndërhyje dhe ndihma mjekësore në një nga shtetet e Ballkanit ku ka nevojë në rast emergjencash civile. Për shembull këtu mund të përmend që ky spital ishte i gatshëm për të funksionuar dhe në tërmetin që ndodhi në Turqi, në rast se do të kërkohej nga pala turke. Aktualisht ky spital përbëhet nga vende si Shqipëria, Sllovenia, Serbia, Maqedonia e Veriut, Bosnje-Hercegovina dhe Mali i Zi.

Cilat janë Burimet Njerëzore të Shërbimit Mjekësor Ushtarak, si i rekrutoni ju mjekët? Ku studiojnë ata? Si është raporti i mjekëve që vijnë nga universitete të mjekësisë ushtarake me ato civile, a përbën një dallim?

Shërbimi Shëndetësor i FA-së ka një staf mjekësor të përkushtuar dhe të përgatitur. Është një ekip që e ka me pasion profesionin që ka zgjedhur dhe e do punën që bën. Kjo është shumë e rëndësishme në profesionin e mjekut, përveç njohurive dhe aftësive të tua si mjek, apo dhe eksperiencia, përkushtimi dhe humanizmi që të karakterizojnë janë tipare thelbësore, për t'iu gjendur pranë njerëzve dhe jo vetëm për të bërë detyrën. Burimet Njerëzore të Shërbimit Mjekësor Ushtarak dhe rekrutimi i tyre është i njëjtë me atë që bëhet edhe për personelin tjetër ushtarak në FA, por sigurisht me kriteret dhe specifikën e vet që ka profesioni i shëndetësisë. Ne i kemi mjekët tanë të diplomuar nga Universiteti Mjekësor i Tiranës, pra që kanë studiuar në vend, por edhe mjekë që kanë studiuar në Universitet e Mjekësisë Ushtarake, si në Turqi, Greqi, Itali. Mjekët tanë gjithashtu janë të specializuar në fusha të ndryshme sipas nevojave të FA-së brenda dhe jashtë vendit dhe ajo që bën dallimin është përkushtimi i tyre, gjë e cila nuk iu mungon.

Si është niveli i stafit, specializimi, nivelet e studimit, apo kërkimi shkencor. Sa interes përbën kjo për stafin tuaj? Si është bashkëpunimi rajonal apo me vende të tjera të Aleancës? Çfarë marrëveshjes ka mjekësia jonë ushtarake?

Profesioni ynë të kërkon të jesh i përditësuar me të rejtat e shkencës të

fushës së mjekësisë, prandaj është e domosdoshme nga i gjithë stafi që ta përafrojnë dhe ta përvetësojnë atë. Pra është në interes të gjithsecilit si individ por dhe të punës në grup, si ekip, që të jemi të përditësuar me të rejtat e studimeve të ndryshme, të cilat përbëjnë interes për ne. Siç e thashë dhe më parë personeli ynë ndjek specializimet sipas nevojave që ka FA dhe merr pjesë në trajnime të ndryshme brenda dhe jashtë vendit, sipas programeve dhe projekteve që ne kemi.

Shërbimi ynë mjekësor i FA-së ka bashkëpunim rajonal si dhe më gjerë me vende anëtare të NATO-s në mënyrë të vazhdueshme. Jemi në kontakt të vazhdueshëm edhe sipas programeve por edhe në rast nevojë apo emergjencash. Marrëdhëniet tona janë korrekte, marrim pjesë në simpoziume dhe kongrese që organizohen. Përfaqësimi i mjekësisë

ndihmën në nxjerrjen e trupave nga rrënojat, ishte mbresëlënëse dhe jo vetëm. Si ishte eksperiencia juaj në Turqi?

Vendi ynë Shqipëria dhe Forcat e Armatosura iu përgjigjën menjëherë thirrjes për ndihmë, pas tërmetit shkatërrimtar në kufirin mes Turqisë dhe Sirisë që shkaktoi viktima të shumta, të plagosur dhe dëme të konsiderueshme materiale. Ishim pjesë e Misionit të ndihmës nga FA-ja dhe AKKMC, në përbërje të të cilit ne ishim rreth 73 efektivi, personel mjekësor, specialistë të kërkim-shpëtimit, efektivi mbështetës si dhe 7 mjete dhe u vendosëm në Malatya, Turqi. Unë isha njëkohësisht edhe komandanti i efektiveve të misionit të Forcave të Armatosura dhe personelit në ndihmë të popullit turk, ku ekipi shqiptar punoi fort për të shpëtuar njerëz nga rrënojat. Kemi përjetuar emocione

ushtarake shqiptare është dinjitoz.

Po lidhur me misionet ushtarake dhe ato paqeruajtëse të FA-së, sa e përfshirë është mjekësia ushtarake? A jeni ju pjesëmarrës në çdo kontingjent?

Sigurisht! Pjesëmarrja jonë është në çdo kontingjent të FA-së, kudo, në çdo mision. Stafi ynë është i trajnuar, ashtu si i çdo efektivi tjetër, pjesë e kontingjentit si në misionet e paqes, por edhe në Afganistan, Irak, aktualisht në Letoni dhe në Kosovë.

Para disa muajsh, e gjithë bota mbajti frymën për atë që ndodhi në vendin mik Turqinë, lidhur me tërmetin. Përgjigja e menjëhershme dhe shembulli i FA-së shqiptare dhe e stafit tuaj mjekësor për të dhënë

rrënojat.

Për kontributin e ofruar nga Qeveria Shqiptare, Ministria e Mbrojtjes, Shtabi i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura, vendi dhe ekipi jonë u dekoruan dhe nga Presidenti i Republikës së Turqisë.

Kolonel, lidhur me situatën që po kalon vendi për sa i përket fushës së mjekësisë, burimeve njerëzore, a mund të themi se jemi në një emergjencë, dhe siguria e jetës, e shëndetit, po cenon sigurinë kombëtare?

Këndvështrimi i saktë nga ana juaj, dhe më pëlqen qasja se si e shtroni ju pyetjen. Them se po! Siguria e jetës, e shëndetit për një vend sigurisht që është pjesë e sigurisë kombëtare dhe duhet trajtuar si e tillë. Nëse siguria e jetës, e shëndetit të qytetarëve të vet, një vendi, apo dhe një qeverie "i rrëshqet nga duart", nëse mund ta shprehim kështu, patjetër që cenohet siguria e kombëtare. Mjafton të kujtojmë këtu vetëm ditët e pandemisë të Covid-19 dhe ta lidhësh këtë me mungesën e stafit mjekësor, gjë që fatmirësisht ne nuk u kërcënuam nga një mungesë e tillë.

Mendoj se nuk jemi momentalisht në një emergjencë, por ama jemi në prag të një emergjence për sa i përket shërbimit mjekësor në rang vendi. Është momenti që shërbimi mjekësor të trajtohet si një emergjencë kombëtare.

Duke qenë se ju jeni edhe pedagog në Universitetin e Mjekësisë, do ishte me interes mendimi juaj sidomos për mjekët e rinj, të cilët sapo mbarojnë studimet kërkojnë të largohen. Ndërkohë ligji i ri i miratuar së fundmi nga qeveria i detyron ata të japin kontributin e tyre për disa vite në Shqipëri. Cili do të ishte komentimi juaj?

Është një vendim i drejtë, sepse kjo lidhet me atë që shpreha në përgjigjen e pyetjes tuaj pak më parë. Është një fushë po aq e rëndësishme, sa siguria dhe mbrojtja për shembull. Dhe për aq sa unë mendoj se mungesa e mjekëve

mund të cenojë sigurinë e shëndetit të popullsisë së një vendi, qeveria duhet të marrë masat e saj. Kjo është ajo që po bën qeveria shqiptare, por kjo është edhe ajo që po bëjnë vendet e tjera në Europë e më gjerë tekta tërheqin Burimet tona të kësaj fushe. Mendoj gjithashtu se është detyrë sa morale dhe humane që një mjek t'i shërbejë vendit të tij. Ai gjithashtu ka nevojë personale t'i shërbejë vendit të tij, eksperiencës së tij në hapat e mëtejshëm. Sigurisht që sistemi mjekësor nga ana tjetër është një fushë që ka nevojë për shumë përmirësime, por mos harrojmë që janë bërë hapa të fuqishme në këtë sistem si në investimet në infrastrukturë dhe pajisje, por gjithashtu edhe në sistemin e pagave.

Përfundimi i "aventurës shqiptare"

(Debat në strukturat italiane për Luftën e Vlorës të vitit 1920)

Prof. Asoc. Dr. Bernard Zotaj

Presidenti Uillon, i nervozuar nga amendamenti

Gjatë Luftës së Parë Botërore dhe me mbarimin e saj, shteti italian bëri përpjekje të shumta në rrugën diplomatike, duke përdorur forma nga më të ndryshmet për të arritur objektivat e tij. Situata e favorshme duke se po krijohet me miratimin, më 9 dhjetor 1919, nga përfaqësuesit e Anglisë, Francës dhe të SHBA-së të një memorandumit, sipas të cilit i njëjti qeverisë italiane sovraniteti i plotë mbi Vlorën dhe krahinat e saj, si dhe mandati mbi shtetin shqiptar të cinguar. Por entuziazmi për këtë fitore nuk zgjati shumë. Dy muaj më vonë, presidenti Uillon i nervozuar nga ky amendament, i dërgoi një notë Londrës në të cilën, me insistim protestonte ndaj këtij copëtimi të ri të Shqipërisë që bëhej pa dijeninë dhe miratimin e qeverisë amerikane dhe në kundërshtim me protestat energjike të popullit shqiptar. Kjo ndërhyrje e vendosur e presidentit Uillon, ndikoi pozitivisht në zgjidhjen e problemit të kufijve të shtetit shqiptar. Lufta pati rëndësi të veçantë për ruajtjen e pavarësisë të Atdheut dhe ecurinë e mëtejshme të tij. Shqipëria e vendosur në pozicionin kyç e shtrirë në brigjet lindore të Adriatikut, e ndodhur afër Italisë, e në kryqëzimin e rrugëve midis lindjes dhe perëndimit, lejonte të ndërmerreshin operacione ushtarake në të dy krahët. Këto vlera strategjike që paraqiste Shqipëria përbënin faktorët themelorë të vëmendjes e të synimeve të udhëheqjes politiko-ushtarake të Italisë ndaj Shqipërisë.

Zbarkimi i trupave italiane në Vlorë në fillimet e Luftës së Parë Botërore ka shkaktuar debate ndërmjet ushtarakëve dhe personaliteteve të Ministrisë së Jashtme, nisur nga vlerësimet e ndryshme strategjike. Gjenerali Kodovra, shef i Shtabit Madhor, mbështetur kryesisht në vlerësimet strategjike, dërgimin e trupave e quante një ndërmarrje të rrezikshme e me pasoja shkatërrimtare. Kjo për arsye të terrenit të vështirë dhe të përvojës e mjeshtërisë të shqiptarëve në luftën guerile. "Populli shqiptar, - theksonte Kodovra, - është luftëtar dhe mjeshtër në luftën guerile". Vlorë ishte patjetër në vëmendjen e të dy palëve, por për gjeneralin Kodovra mjaftonte të mbahej gjiri i Vlorës, detyrë kjo që mund të kryhej me anën e flotës e të aviacionit dhe të lehtësohej edhe nga zotërimi i ishullit të Sazanit. Përkundrazi në qëndrimin e ministrit të Jashtëm Sonino, mbizotëronin kryesisht vlerësimet politike.

Fillimi i "aventurës shqiptare"

Zotërimi i Vlorës dhe i krahinës së saj, veçse si një bazë e rëndësishme strategjike, sipas ministrit të Jashtëm, krijonin terrenin e përshtatshëm për arritjen e protektoratit të Shqipërisë si një objektivi i rëndësishëm i politikës italiane. Ndërkaq gjenerali Kodovra këmbëngul në bindjen e tij se ekspedita e Shqipërisë përbente një defekt të qartë në konceptin e drejtimit ushtarak, si dhe fillimin e aventurës shqiptare. Qëllimi politik shpjegon gjeneralin, që të vihet në jetë është i varur nga mundësitë ushtarake. Direktivat politike duhet të jenë të tilla që të mund të zbatohen ushtarakisht, ato duhet të jenë në përpjesëtim të drejtë me mjetet. Rrjedha e ngjarjeve dhe disfata e italianëve në Vlorë ishin një provë e pikëpamjeve të Kodovës.

Me dështimin e rrugëve diplomatike, Ministria e Jashtme italiane, duke u mbështetur në vlerat dhe dobinë e Vlorës, mbajti një qëndrim qartësisht të vendosur për pushtimin e saj nëpërmjet luftës së armatosur, pavarësisht nga vështirësitë. Ndërkohë, fillimi i luftës e vuri shtetin italian përballë situatash të paparashikuara. Plani i kryengritjes për fazën e parë të luftës u hartua nga komisioni ushtarak, organ pranë Komitetit të "Mbrojtjes Kombëtare" i përbërë kryesisht nga oficerë shqiptarë që kishin mbaruar Akademitë Ushtarake. Në hartimin e planit, komisioni ushtarak mbante parasysh se lufta do të zhvillohej nga një ushtri kryengritëse e organizuar me shpejtësi, e armatosur keq, por me moral të lartë dhe e vendosur ta çonte deri në fund misionin e saj, lufta zhvillohej kundër një armiku të fuqishëm, të organizuar e të përgatitur ushtarakisht, të armatosur me teknikën luftarake më moderne të kohës. Komisioni ushtarak mbante parasysh gjithashtu se gjendja morale e ushtrisë italiane ishte e dobët, e se do të luftonte në një vend të huaj, në një territor të ashpër malor e pjesërisht kodrinor. Mbrojtja e armikut, edhe pse ishte e fortifikuar, ajo mbështetej në garnizone që lejonte boshllëqet e ndërhapësira të theksuara midis tyre.

Lufta e Vlorës, luftë e shpejtë dhe sulmuese

Duke vlerësuar drejt tërësitë e këtyre kushteve, në themel të Luftës së Vlorës ishte lufta e shpejtë, sulmuese, që do të zhvillohej brenda një kohe të shkurtër e me karakter vendimtar. Efektshmëria e këtij plani u vlerësua gjerësisht, madje edhe nga autorë të huaj, studiuesi italian Benedetto Caganilia, në vlerësimin e tij për planin shkruan: "...ky plan revolucionar (kryengritës) në pamjen e tij paraqet kriterin më të mirë taktik të momentit". Natën e 5 qershorit forcat kryengritëse kaluan në sulm të menjëhershëm e të befasishtëm kundër garnizoneve italiane të shpërndara në trekëndëshin Llogora-Drashovicë-Tepelenë. Luftimet kundër garnizoneve të armikut u zhvilluan me një teknikë tepër primitive. Forcat kryengritëse shfrytëzuan me mjeshtëri terrenin dhe sulmuan natën, pozicionet e nisjes u zgjodhën në lartësi dominuese, sulmi natën ndikoi në rritjen e befasisë së goditjes edhe në kushte kur forcat italiane ishin vënë në gatishmëri luftarake. Ndryshe nga dinamizmi dhe shpirti i lartë sulmues që karakterizonte veprimet luftarake të forcave kryengritëse, taktika mbrojtëse e italianëve u karakterizua nga pasiviteti i theksuar. Garnizonet italiane që ndodheshin jashtë Vlorës, nuk bënë asnjë përpjekje për të vendosur bashkëveprimin midis tyre. Po kështu, komanda e trupave italiane në Vlorë, u paralizua nga forca goditëse e trupave kryengritëse.

Mbështetur në rezultatet e arritura, forcat kryengritëse mbyllën perimetrin e rrethimit përqark Vlorës dhe përgatiteshin për të kaluar më 11 qershor në mësymje të përgjithshme. Ndërkohë qeveria italiane, duke e vlerësuar Vlorën, si një objekt me rëndësi të madhe strategjike, insistoi për mbajtjen me çdo kusht të saj, qoftë edhe vetëm të qytetit me bazën e saj detare, Pashalimanin. Në telegramin që ministri i Jashtëm i Italisë i dërgoi më 12 qershor komisionit të lartë italian në Shqipëri thuhet: "...ju e dini mirë pikëpamjen e qeverisë (Italiane) rreth Vlorës, kjo bazë detare përbën interesin tonë themelor në Adriatik, prandaj kësaj duhet t'i nënshtrohet politika shqiptare dhe jo anasjelltas". Mbajtja e Vlorës i jepte mundësi shtetit italian ta përdorte "si një mbështetje ku të ngrinte njërin nga kulmet e portës së Otrantos dhe në të ardhmen të vazhdonte përpjekjet për të arritur protektoratin e vendit. Pra çlirimi i Vlorës si qëllimi final i kryengritjes së armatosur ishte kusht i domosdoshëm për të siguruar pavarësinë e vendit. Kujdes të veçantë i kushtoi komanda italiane fuqizimit të mëtejshëm të mbrojtjes së Vlorës. U intensifikuan punimet mbrojtëse rreth qytetit. Po mbylleshin të gjitha drejtimit me pengesa prej telash me gjemba e mina, ndërtoheshin fortifikata të reja për vendosjen e artilerisë dhe të mitralozave. Në ullishtet e Vlorës u vendosën autoblanda në prita të maskuara. Po kështu, më 11 qershor, zbarkuan me shpejtësi nga Italia reparte arditësh, përforcime me municione, armatime, autoblanda etj.

Plani i mësymjes së përgjithshme të datës 11 qershor parashikonte zhvillimin e saj në mënyrë koncentrike nga tre drejtime, me qëllim që të shpërthehej mbrojtja e fortifikuar e armikut, të copëtoheshin forcat e tij, të kapej vargu i kodrave që sundonte Vlorë dhe veriu, lindja e juglindja dhe nga pozita dominuese të vijeve mësymja e vrullshme në drejtim të qytetit. Datë e 11 qershorit forcat kryengritëse kaluan në mësymje të menjëhershme gjatë gjithë perimetrin të rrethimit. Duke patur nismën taktike në duart e tyre e nëpërmjet manovrimesh, përparonin vazhdimisht. Gjatë dy ditë luftimesh të ashpra, të gjitha grupimet mundën të zënë pozicione të përshtatshme, ndërsa një grup luftëtarësh të kryesuar nga Selam Musai mbërritën rreth 100 m afër shtëpive të para të qytetit. Ndërkohë fillojnë nga veprimet luftarake

edhe qytetarë të Vlorës, të cilët me goditje pas shpine shkaktuan çrregullime e panik në forcat italiane. Sulmi i përgjithshëm i 11 qershorit, megjithëse nuk çoi në çlirimin e Vlorës, përbën në tërësi një fitore të rëndësishme për forcat kryengritëse. Sulmi tregoi se edhe në kushtet e një lufte frontale, forcat kryengritëse i kishin të gjitha mundësitë të shpërthenin mbrojtjen e fortifikuar të armikut. Arritja e objektivit kryesor strategjik u pengua vetëm nga epërsia e theksuar e armikut në forca e sidomos në teknikë luftarake.

Sulme të befasishme dhe presion psikologjik

Gjatë periudhës 40-ditëshe, ndërmjet mësymjes së parë dhe të dytë të përgjithshme 11 qershor - 23 korrik, forcat kryengritëse me grupe të vogla, kryesisht gjatë natës kryenin sulme të befasishme mbi përqendrimet e trupave italiane, duke synuar të ushtronin ndaj tyre presion psikologjik, panik e t'i mbanin në gjendje alarmi të përhershëm. Duket qartë se Lufta e Vlorës kishte marrë tipare të ndërthurjes së veprimeve guerile me luftimin frontal. Edhe pse po shkonte drejt disfatës, qeveria italiane me kokëfortësi kërkonte të mbante Vlorën. Si rrjedhojë, projekti që u paraqit nga pala italiane në bisedimet e zhvilluara në ditët e para të korrikut, u hodh poshtë nga qeveria shqiptare. Pasi dështoi në përpjekjet e saj për të siguruar koncesione në rrugën e bisedimeve, qeveria italiane kaloi përsëri në provokime e kërcënime. Urdhrin e datës të 17 korrikut komanda italiane e pushtimit e mbyllte me fjalët provokuese: "jemi dhe do të qëndrojmë në Vlorë". Në mësymjen e 23 korrikut forcat shqiptare kaluan në mësymje të befasishme. Ky sulm për italianët ishte tërësisht i papritur. Pas pak orësh luftime të ashpra, në agimin e 23 korrikut forcat kryengritëse ishin pykëzuar thellë në mbrojtjen e kundërshtarit. Vlorë ishte mbyllur në një unazë të zjarrtë. Kur fitorja ishte siguruar plotësisht, forcat kryengritëse me qëllim që të shmangnin shkatërrimin e qytetit nga goditjet e artilerisë së anijeve, morën urdhrë të tërhiqeshin në pozicionet e nisjes.

Sukseset e arritura në mësymjen e përgjithshme të datës 23 korrik e detyruan komandën italiane të pranonte disfatën në fushën e luftës dhe kundër vullnetit të saj të heqë dorë nga kërkesa për të qëndruar në Vlorë. Komanda italiane duke mos e vlerësuar drejt zhvillimin e luftimeve, synonte ta paraqiste mësymjen e 23 korrikut si një dështim për forcat kryengritëse, duke pretenduar, siç shkruan gjenerali Piaçentini, se "forca e armëve nuk mund të përbente për qeverinë e Tiranës letrën fituese". Përballëmi këtu me një konkluzion tërësisht të gabuar me një falsifikim të realitetit. Pala që dështoi në përdorimin e armëve ishte pala italiane, që u detyrua të tërhiqet nga përdorimi i tyre për të arritur objektivin e saj strategjik. Ishte lufta e armatosur e forcave kryengritëse që e detyroi qeverinë italiane të hynte në bisedime, të cilat përfundonin me tërheqjen e trupave italiane nga Shqipëria. Një gjykim realist na jep diplomati italian konti Guetano Munzeni, sekretar i përgjithshëm në ministrinë e Punëve të Jashtme italiane, i cili, më 26 korrik, mbërriti në Shqipëri për të përfunduar bisedimet që ishin ndërprerë. Munzeni konstatoi gjendjen tepër të rëndë të trupave italiane në Shqipëri. Munzeni telegrafon në Romë se: "Situata jonë është shumë më e disfavorshme, sa ç'mund ta gjykoja unë nga Italia" dhe kërkoi për të përfunduar një herë e mirë gjendja e dhimbshme. Përbën ky vlerësim një fakt tjetër bindës për fitoren që kishin arritur forcat kryengritëse shqiptare në Vlorë, fitore e rrënjësore thellë në ndërgjegjen e kombit shqiptar. Përfundoi kështu "aventura shqiptare", të cilën gjenerali Kodovra e kishte paralajmëruar qysh në fillimet e saj. Qeveria dhe Ministria e Jashtme Italiane në rrjedhën e luftës u bindën për vlerësimet e drejta të gjeneralit, përjetuan me dhimbje gabimet e tyre.

PËRSHTATI: MIMOZA GOLIKJA

Sfidat dhe rreziqet në zbatimin e Agjendës së Sigurisë Klimatike të NATO-s

Lufta e plotë e agresionit të Rusisë ndaj Ukrainës nuk është sfida e vetme me të cilën po përballon NATO. Ndërkohë kur korriku 2023 shënoi muajin më të nxehtë të planetit në histori, vapa rrsakapitëse e verës së kaluar shkaktoi 20 000 vdekje vetëm në Evropën Perëndimore, kërcënoi infrastrukturën kritike ushtarake dhe civile dhe shkaktoi vendosje shtesë ushtarake në përgjigje të zjarreve të mëdha në pyje në të gjithë Evropën.

Kjo valë e të nxehtëit dhe zjarret mesdhetare që mund të vendosë rekorde të reja të temperaturës dhe të çojë në rritje të thatësirës dhe reshjeve në pjesë të ndryshme të botës, po japin alarmin se pas vitit 2023 mund të jetë edhe më keq. Sipas një sondazhi të fundit të NATO-s, rreth 32% e qytetarëve aleatë e konsiderojnë ndryshimin e klimës si shqetësimin më të madh për sigurinë e tyre, para rrezikut të luftës, terrorizmit, paqëndrueshmërisë politike ose sulmeve kibernetike.

Ndërsa NATO i ka kushtuar vëmendje sfidave mjedisore prej më shumë se 50 vjet, kryesisht përmes një game të gjerë aktivitetesh kërkimore shkencore, deri vonë aleatët ranë dakord të ndërmarrin veprime konkrete. Në Samitin e Brukselit 2021, NATO i vuri vetes synimin për t'u bërë organizata kryesore ndërkombëtare kur bëhet fjalë për të kuptuar dhe përshtatur ndikimin e ndryshimeve klimatike në siguri dhe e mbështeti këtë ambicie me Planin e Veprimit për Ndryshimet Klimatike dhe Sigurinë. Plani i Veprimit identifikon rolin e NATO-s në fushën e ndryshimit të klimës dhe sigurisë përgjatë katër linjave të përpjekjeve: rritja e ndërgjegjësimit të aleatëve për implikimet e sigurisë të ndryshimeve klimatike; promovimi i përshtatjes klimatike në të gjitha fushat e punës së NATO-s; zbutja e efekteve të saj, duke reduktuar emetimet ushtarake; si dhe rritja e kontaktit me aktorët e tjerë që janë aktivë në hapësirën e sigurisë klimatike.

Prioriteti, fokusi dhe vullneti politik, skepticizmi mbi klimën në personelin e mbrojtjes

Si një Aleancë e 31 vendeve sovraane (32, pas pranimit të Suedisë), NATO punon me konsensus. Në lidhje me adresimin e ndryshimeve klimatike, aleatët kanë këndvështrime të ndryshme. Ndërsa disa anëtarë të NATO-s duan që NATO të demonstrojë leadership në veprimin klimatik, të tjerët (veçanërisht disa aleatë nga Evropa Qendrore dhe Lindore) kanë shprehur frikë për shpejtësinë e tranzicionit të energjisë, madje edhe jashtë sektorit të mbrojtjes. Me luftën të ndezur në pragun e NATO-s, përbushja e standardeve më të larta të reduktimit të emetimeve nuk është trajtuar me të njëjtën shkallë urgjence si ofrimi i mjeteve për mbrojtjen e Ukrainës, për forcimin e mbrojtjes kolektive të aleatëve kundër kërcënimit që paraqet Rusia. Ky ndryshim në këndvështrimin midis shteteve anëtare mund të paraqesë sfida për shpejtësinë dhe shtirjen e përpjekjeve të NATO-s për të adresuar sfidat e sigurisë që lidhen me klimën. Mbajtja e momentit dhe parandalimi i devijimit do të jenë thelbësore. Për të siguruar që siguria klimatike të mbetet në krye të agjendës së NATO-s, është thelbësor fokusi dhe udhëheqja e qëndrueshme, nga stafi i lartë i NATO-s si dhe nga shtetet anëtare.

Nga ana tjetër perceptimet për urgjencën e veprimit klimatik ndryshojnë në mënyrë të konsiderueshme midis personelit ushtarak, nëpunësve civilë dhe ministrave, si dhe sipas vendit. Megjithatë ndërgjegjësimi i përgjithshëm dhe mbështetja për përshtatjen klimatike janë në rritje, disa personel ushtarak ende mbajnë qëndrimin se FA-të duhet të veprojnë të pakufizuar nga objektivat mjedisore. Perceptimi mbizotëruar se ekziston një kompromis midis marrjes së gjelbër dhe mbajtjes së një force të aftë, shoqëruar me frikën se presionet për dekarbonizimin e mbrojtjes mund të rezultojnë në një humbje të efektivitetit operacional, përbën një tjetër frenues për arritjen e ndryshimit organizativ.

Stepja ndaj rrezikut pengon po aq progresin. Përqafimi i inovacionit është thelbësor për përvetësimin, adoptimin dhe shkallëzimin e teknologjive të kursimit të energjisë. Programet e trajnimit dhe edukimit ushtarak, si dhe seminarët dhe prezantimet e synuara mbi përfitimet e iniciativave të qëndrueshmërisë, janë mjete të fuqishme për të përmirësuar njohuritë, ndryshimin e qëndrimeve dhe adoptimin e sjelljeve pozitive mjedisore. NATO tashmë përpjeket të integrojë dimensionin e klimës në të gjithë spektrin e trajnimit dhe edukimit civil dhe ushtarak dhe shërben si një platformë ku aleatët mund të shkëmbejnë praktikën më të mira dhe mësimet e nxjerra mbi përfitimet operacionale të zgjidhjeve të gjelbra ushtarake. Ajo gjithashtu mund të përdorë diplomacinë e saj publike dhe mjetet e komunikimit për këtë qëllim.

Sfidat e ndërveprimit

Pothuajse e gjithë energjia e përdorur nga forcat e armatosura aleate sot blihet nga subjektet private dhe shpërndahet përgjatë linjave civile dhe tregtare, infrastrukturës dhe vendeve të depozitimit. Ndërsa shoqëritë e tëra/aktorët civilë largohen nga karburantet fosile, ushtria duhet të jetë e kujdesshme për të mos mbetur i vetmi sektor që vazhdon të mbështetet në naftë dhe gaz. Vazhdimi i drejtimit të rafinerive dhe mbështetja e infrastrukturës së karburantit vetëm për një sektor mund të bëhet jashtëzakonisht e shtrenjtë, nëse jo e pamundur, dhe do të kërkonte një pjesë më të madhe të burimeve kombëtare. Prandaj, NATO njihë rëndësinë që ushtritë aleate të mbajnë ritmin me tranzicionin e energjisë së gjelbër që është duke u zhvilluar në sektorin civil.

Janë ngritur shqetësime edhe për përputhshmërinë e karburanteve për përdorim ushtarak. Forcat e NATO-s aktualisht operojnë sipas një politike të vetme karburantit, e cila është projektuar për të thjeshtuar përpjekjet logjistike dhe për të përmirësuar ndërveprimin e pajisjeve. Sipas kundëradmiral Paul Beattie të Marinës Mbretërore, "ndërveprueshmëria dixhitale ka qenë gjithmonë e vështirë, por ne kurrë nuk na është dashur të shqetësohemi për ndërveprueshmërinë kur bëhet fjalë për karburantet". Ndërsa disa anëtarë të NATO-s tashmë po investojnë në teknologji të gjelbra dhe po rregullojnë standardet e tyre të karburantit, të tjerë vazhdojnë të operojnë pajisje të vjetra. Nëpërmjet vendosjes së standardeve dhe shkëmbimit të praktikave më të mira, NATO është pozicionuar më nën mënyrë ideale për të ndihmuar në shmangien e divergjencave dhe për të siguruar që aleatët të përparojnë së bashku. Në Samitin e Vilnius, anëtarët e NATO-s ranë dakord të zhvillojnë një plan zbatimi për "Tranzicionin

e Energjisë Ushtarake sipas Dizajnit", kjo nismë do të përpjeket të sigurojë që një tranzicion ushtarak larg lëndëve djegëse fosile të mos pengojë ndërveprimin e forcave ushtarake aleate dhe as të ndikojë negativisht në efektivitetin operacional.

Vendimet kundrejt afateve kohore të prokurimit dhe sfidat teknike operacionale

Kur krahasohet me sektorin civil, jetëgjatësia e pajisjeve ushtarake mund të jetë më e gjatë dhe përshtatja e saj më sfiduese. Pajisjet dhe platformat ushtarake që janë në fazën përfundimtare të projektimit sot nuk do të hyjnë në FA deri në vitet 2030 dhe ato do të jenë ende në shërbim në vitet 2080 kur nafta e disponueshme globalisht nuk ka gjasa të jetë e lirë. Për të parandaluar një bllokim të karbonit dhe asete të bllokuara në linjë, NATO njihë rëndësinë e sigurimit që standardet e eficientës së karburantit dhe energjisë të përfshihen sot në fazën e projektimit të aftësive. Përmirësimet e aftësive për sistemet ekzistuese ushtarake dhe inxhinierike, si dhe karburantet, janë po aq të nevojshme në afat të shkurtër, veçanërisht në fazën e jetës së mesme, pasi është e paqartë se cilat teknologji dhe sisteme do të jenë të disponueshme në 10-15 vjet. Teknologjitë e reja të kursimit të energjisë, si çdo pajisje tjetër ushtarake, kanë kohë të gjatë, prandaj forcat e armatosura aleate do të mbeten konsumatorë të mëdhenj të lëndëve djegëse fosile për një kohë të konsiderueshme në të ardhmen. Ndërsa pjesa tjetër e botës vazhdon të dekarbonizohet, ushtritë ka të ngjarë të përfaqësojnë një pjesë në rritje të emetimeve globale.

Ndërkohë disa rregullime teknologjike vijnë me grupet e tyre të sfidave. Për shembull, bateritë litium-jon kanë kohë të gjata karikimi, degradohen më shpejt në mot të nxehtë dhe zvogëlohen në kapacitet dhe performancë në temperatura të ftohta. Në një mjedis kontestues, rimbushja e baterisë është e lidhur me zinxhirin logjistik të karburantit dhe duhet të planifikohet me kujdes. Kur bëhet fjalë për lëvizshmërinë, pesha e baterisë përbën një tjetër faktor ndalues.

Prodhimi i hidrogjenit, të cilin disa e konsiderojnë premtes për përdorim në shkallë të gjerë në ushtri, aktualisht është i shtrenjtë, me energji intensive dhe i mungon infrastruktura e disponueshme. Kur bëhet fjalë për biokarburantet, lënda e parë është e kufizuar dhe tashmë ka një konkurrencë të konsiderueshme mbi këtë burim brenda sektorit civil (veçanërisht industrisë ushqimore). Rritja e prodhimit të biokarburanteve mund të çojë në ndryshim të përdorimit të tokës, shpyllëzim dhe humbje të biodiversitetit.

Energjia bërthamore, megjithatë teknikisht e realizueshme, mbetet një opsion i kufizuar për shumicën e FA-ve për arsye sigurie, kosto të larta operative dhe sfida të infrastrukturës dhe ruajtjes. Në tërësi, ndërkohë që ushtritë aleate tashmë mbështeten në shumë teknika të kursimit të energjisë në baza fikse dhe madje edhe përpara, shumë teknologji të reja "të gjelbra" mbeten mjaftueshëm të pjekura për përdorim ushtarak. Dhe ndërsa ushtritë aleate zhvendosen drejt burimeve të rinovueshme, do të ketë një mbështetje më të madhe në sistemet inteligjente dhe të lidhura, të cilat janë të prirura ndaj sulmeve kibernetike.

Risi e gjelbër e nxitur nga përpjekjet private

NATO do të ketë nevojë për ndihmën e sektorit privat për të përbushur objektivat e saj të dekarbonizimit. Ndërsa ushtritë nxitën përparimet teknologjike në të kaluarën, është sektori privat ai që kryeson zhvillimin e zgjidhjeve inovative me përdorim të dyfishtë që mund të përfitojnë potencialisht forcat e armatosura aleate sot, duke përfshirë edhe fushën e qëndrueshmërisë. Me përjashtim të kontraktorëve të mëdhenj të mbrojtjes, kompanitë private kanë qenë tradicionalisht të kujdesshme në lidhje me angazhimin ose ndarjen e të dhënave me sektorin e mbrojtjes. Kjo është veçanërisht e vërtetë për fillimet në fazat e hershme dhe ngritjet në shkallë. Procedurat burokratike dhe afatet e gjata kohore të prokurimit kanë qenë gjithashtu një faktor dekurajues.

Mendimet besohet se janë zhvendosur pas pushtimit të plotë të

Ukrainës nga Rusia në vitin 2022, i cili nxitu shumë palë të interesuara private të përdorin burimet, aftësitë dhe ekspertizën e tyre në dobi të sigurisë kombëtare. Lufta ka vënë gjithashtu në pikëpyetje implikimet potencialisht problematike të kapitalit të huaj sipërmarrës në ndërmarrjet fillestare në të gjithë Aleancën, veçanërisht nga vendet që sfidojnë interesin dhe sigurinë e NATO-s, veçanërisht Kina. Fondi i Inovacionit të NATO-s (NIF), së bashku me Përsheptuesin e Inovacionit të Mbrojtjes të NATO-s për Atlantikun e Veriut (DIANA), synojnë të kapërcëjnë hendekun midis inovatorëve dhe ushtrisë, si dhe të zhblokojnë financimin shtesë që nisin, inovatorët e fazave të hershme.

Por në përpjekjet e tyre për t'u larguar nga lëndët djegëse fosile, aleatët duhet të jenë të kujdesshëm për të mos zëvendësuar një varësi me një tjetër, veçanërisht në mineralet e papërpunuara kritike, të cilat janë thelbësore për ndërtimin dhe mirëmbajtjen e teknologjive "të pastra", si panelet diellore dhe qelizat e karburantit, si dhe sistemet moderne të armëve. Kina aktualisht dominon tregun global si në minierat ashtu edhe në përpunimin e tokave të rralla, duke siguruar deri në 98% të furnizimit të Evropës. Ndërsa shumica e anëtarëve të NATO-s ishin në gjendje të gjenin alternativa dhe të largoheshin nga burimet ruse të energjisë relativisht shpejt, shkëputja nga Kina është shumë më e vështirë. Anëtarët e Aleancës duhet të forcojnë qëndrueshmërinë e zinxhirëve të tyre të furnizimit, të përmirësojnë ndërgjegjësimin se ku qëndrojnë dobësitë më të mëdha, të diversifikojnë portofolet e tyre të importit dhe të miratojnë një qasje "6 Rs" për zbutjen e cenueshmërisë së zinxhirit të furnizimit: të rimendojnë, redukojnë, zëvendësojnë, ridizajnojnë, riciklojnë dhe rishpërndajnë lëndët e para.

Stafi dhe burimet, e ardhmja

Duke pasur parasysh se përpjekjet e NATO-s për t'u përgjigjur rreziqeve të sigurisë të lidhura me klimën janë relativisht të kohëve të fundit, dhënia e prioritetit ndaj ndryshimit të klimës duhet të shoqërohet me personelin dhe burimet e duhura. Që nga viti 2021, kur plani i veprimit i NATO-s për Ndryshimet Klimatike dhe Sigurinë erdhi në jetë, shtabi i NATO-s punësoi disa anëtarë të rinj të stafit dhe është bërë përparim i rëndësishëm për të rritur njohuritë dhe kapacitetet përkatëse në të gjithë organizatën. Qendra e NATO-s për Kërkimin dhe Eksperimentimin Detar (CMRE), një organ ekzekutiv i Organizatës së Shkencës dhe Teknologjisë (STO), është gjithashtu në kërkim të shkencëtarëve të klimës. Qendra e ardhshme e Ekselencës për Ndryshimet Klimatike dhe Sigurinë (CASCOE), e cila do të organizohet nga Kanadaja dhe do të bëhet funksionale në vjeshtën e vitit 2023, pritet të përbëhet nga 35 anëtarë të stafit të përhershëm (si civilë individualë që të rrisin burimet dhe rekrutimin në hapësirën e sigurisë klimatike në nivel kombëtar, fakti tregon që deri në 11 vende sponsorizuese (përveç Kanadasë) nënkshkruan Memorandumin e Mirëkuptimit për të funksionalizuar CASCOE në Vilnius dhe u zotuan për dërgimin e ekspertëve kombëtarë në Qendër.

Programi Shkencë për Paqe dhe Siguri (SPS), i cili financon veprimtari shkencore bashkëpunuese midis anëtarëve dhe partnerëve të NATO-s, po e drejton gjithnjë e më shumë vëmendjen dhe financimin e tij drejt sigurisë mjedisore. Në vitin 2022, 17 për qind e aktiviteve të miratuara përqendroheshin në kërkime dhe shkëmbime njohurish në fushën e klimës dhe sigurisë. Në vitin 2023, projekteve që fokusohen në sigurinë mjedisore dhe energjitike iu dhua prioritet më i madh për financim. Së fundi, si Fondi i Inovacionit të NATO-s (NIF) ashtu edhe Përsheptuesi i Inovacionit të Mbrojtjes së NATO-s për Atlantikun e Veriut (DIANA) kanë një komponent të gjelbër. DIANA u bë funksionale dhe nisi thirrjen e saj të parë për propozime në qershor 2023, me elasticitetin e energjisë që përbën një nga tre fushat prioritare të fokusit. E gjithë kjo tregon se aleatët, pavarësisht nga pikëpamjet dhe prioritetet konkurruese, vazhdojnë të marrin shumë seriozisht rreziqet mjedisore ndaj aktiviteve të tyre ushtarake.

Ndërsa do të kërkohet një ndryshim kulturor brenda sektorit të mbrojtjes, promovimi i njohurive më të mëdha për ndryshimet klimatike është thelbësor në të gjithë sektorët e shoqërisë, jo vetëm në mbrojtje.

Pavarësisht sfidave ekzistuese, NATO, në nivel organizativ, ka bërë shumë përparim që kur miratoi Planin e Veprimit për Ndryshimet Klimatike dhe Sigurinë në vitin 2021. Samiti i Vilnius shënoi një moment historik të rëndësishëm në rrugëtimin e NATO-s drejt bërjes së organizatës ndërkombëtare udhëheqëse kur bëhet fjalë për kuptimi dhe përshtatja ndaj ndikimeve të ndryshimeve klimatike në siguri. U publikuan tre raporte kryesore, secili duke trajtuar një shtyllë të veçantë të Planit të Veprimit të NATO-s për Ndryshimet Klimatike dhe Sigurinë. Për sa i përket zbutjes, i cili konsiderohet si elementi më ambicioz i agjendës së sigurisë klimatike të NATO-s, zhvillimi i një metodologjie uniforme për llogaritjen dhe analizimin e emetimeve ushtarake të GHG-ve të Ndërmarrjes së NATO-s, e cila u publikua në Samitin e Vilnius këtë vit, është një hap i rëndësishëm për të ndihmuar NATO-n të arrijë objektivat e saj për reduktimin e emetimeve.

Me tranzicionin e energjisë në lëvizje të plotë (të përsheptuar nga lufta në vazhdim dhe kriza globale energjetike) përpjekjet rreth vlerësimit të emetimeve ushtarake, shkëmbimit të praktikave më të mira dhe zhvillimit të Tranzicionit të Energjisë të NATO-s sipas Dizajnit tregojnë se NATO po menden për të ardhmen e dizajnit të forcës mes ndryshimit të klimës dhe objektivat zero neto, që kërkon të ndihmojë në shmangien e divergjencave dhe të sigurojë që aleatët të përparojnë së bashku. Dekarbonizimi ushtarak dhe qëndrueshmëria e secilit aleat individual, dhe kështu qëndrueshmëria e Aleancës në tërësi, janë të ndërthurura tani më shumë se kurrë.

Mungesa e energjisë nga valët e të nxehtit do të kishte qenë 'shumë më keq' pa energjinë diellore, thonë ekspertët

Temperaturat rekord kanë ushtruar presion mbi sistemet energjetike të Evropës, por rritja e prodhimit të energjisë nga dielli po ndihmon në plotësimin e mungesës.

Një rritje e madhe e prodhimit të energjisë diellore në Evropën Jugore luajti një rol kryesor në parandalimin e mungesës së energjisë gjatë valëve të fundit të të nxehtit.

Në javët e fundit, temperaturat kanë thyer rekorde dhe kanë nxitur kërkesë të paprecedentë për ajër të kondicionuar.

Energjia diellore është veçanërisht e përshtatshme për të përballuar nxehtësinë e verës pasi rrezatimi i diellit është më i fortë në pjesën më të nxehtë të ditës kur kërkesa për energji elektrike për ftohje është gjithashtu në nivelin më të lartë.

“Rritja shumë e rëndësishme e energjisë diellore në thelb kompenson majat që shkaktohen nga ajri i kondicionuar”, - tha Kristian Ruby, sekretari i përgjithshëm i grupit të industrisë së energjisë elektrike “Eurelectric”, për situatën në Spanjë.

Ku ka ndihmuar energjia diellore në përballimin e nxehtësisë?

Spanja dhe Greqia janë ndër vendet që kanë instaluar shumë më tepër panele diellore përballë çmimeve të larta rekord të energjisë vitin e kaluar dhe kërkit për rritjen e sigurisë energjetike të lidhur me pushtimin rus të Ukrainës.

Spanja shtoi një rekord prej 4.5 gigavat kapacitet diellor fotovoltaik vitin e kaluar, duke rezultuar në prodhim të energjisë diellore në korrik - zakonisht një nga muajt më me diell - që ishte më i lartë se çdo muaj deri më sot, tha operatori spanjoll i rrjetit të energjisë elektrike “Red Electrica”.

Të dhënat nga “Ember” treguan se dielli siguronte pothuajse 24 për qind të energjisë elektrike të Spanjës në korrik të këtij viti, nga 16 për qind në korrik 2022.

Kur temperaturat në rritje dhe kërkesa për ftohje çuan në një kulm të kërkesës së Sicilisë për energji, më 24 korrik, gati gjysma e kërkesës së tepërt - e cila arriti në 1.3 GW - u mbulua nga dielli, tregojnë të dhënat e “Refinitiv”. Prodhimi diellor i Sicilisë muajin e kaluar ishte më shumë se dyfishi i atij të korrikut 2022. “Pa energjinë diellore shtesë, ndikimi i stabilitetit të sistemit do të ishte shumë më i keq”, - tha analistja e energjisë së “Refinitiv”, Nathalie Gerl.

Panelet diellore në centralin fotovoltaik më të madh lundruar të Gjermanisë prodhojnë energji nën një qiell blu në një liqen në Haltern, Gjermani.

Megjithatë, vetëm dielli nuk mund të mbajë rrjetet nën tendosje të rëndë. Catania, poshtë malit Etna në Sicilinë lindore, është përballur me ndërprerje të furnizimit me energji dhe ujë, për të cilat zyrtarët lokalë fajësuan pjesërisht nxehtësinë.

Në Athinë, operatori i rrjetit të energjisë IPTO tha se zjarret kishin dëmtuar pjesë të rrjetit elektrik.

Por prodhimi më i lartë diellor ndihmoi për të kënaqur kërkesën në të dy vendet. Gjatë kërkesës kulmore të Greqisë për energji këtë vit, gjithashtu më 24 korrik, fotovoltaikët diellorë mbuluan 3.5 GW nga kërkesa totale prej 10.35 GW, tha operatori i rrjetit IPTO.

Edhe në vendet perëndimore më të freskëta dhe më pak me diell si Belgjika, energjia diellore ka mbuluar më shumë se 100 për qind të energjisë shtesë të nevojshme gjatë rritjes së kërkesës për energji në mesditë.

Kërkesa për pushtet në Evropë është në rënie Pavarësisht rritjes së shpejtë të saj, energjia diellore është ende një pjesë relativisht e vogël e përzjerjes së energjisë në shumicën e vendeve, ku burimet, duke përfshirë erën, gazin, qymyrin dhe energjinë bërthamore zakonisht mbulojnë pjesën më të madhe të kërkesës gjatë vitit.

Analistët thonë se një faktor i dytë ka ndihmuar në funksionimin e sistemeve energjetike të Evropës këtë verë: në përgjithësi, kërkesa për energji ka qenë relativisht e ulët.

Kështu ka ndodhur që nga kriza energjetike e Evropës vitin e kaluar, kur Rusia ndërpreu dërgesat e gazit në Evropë.

Çmimet e energjisë në Evropë janë ende të larta krahasuar me nivelet historike dhe konsumatorët e industrisë janë përgjigjur duke përdorur më pak energji.

Vapa ekstreme këtë verë e ka thyer ndonjëherë këtë trend. Por në përgjithësi, kërkesa ka qenë nën normale, përdorimi mesatar i energjisë për orë në Itali në korrik ishte 4.4 për qind më i ulët

se në korrik 2022, ndërsa ai i Spanjës u ul me 3.6 për qind, tregojnë të dhënat e “Refinitiv”.

“Arsyeja e vetme pse kjo ka qenë e durueshme është mjedisi i kërkesës së ulët të energjisë në të cilin jemi aktualisht”, - tha Gerl i “Refinitiv”.

Shkencëtarët thonë se më e keqja nga ndryshimet klimatike nuk ka ardhur ende

Shkencëtarët presin që ndryshimet klimatike do t'i bëjnë valët e të nxehtit të llojit që Evropa Jugore ka vuajtur këtë verë më të shpeshta dhe edhe më të rënda në vitet e ardhshme, duke shtuar barrën mbi infrastrukturën energjetike të Evropës.

“Sistemet tona energjetike me të vërtetë nuk janë të dizajnuara për t'u përballur me situata të tilla”, - tha Simone Tagliapietra, bashkëpunëtor e lartë në “Think tank Bruegel”.

Edhe përpara zjarreve të këtij viti dhe temperaturave rekord, nxehtësia dhe thatësira vitin e kaluar reduktuan prodhimin e hidrocentraleve, penguan transportin e karburantit nga lumenjtë dhe detyruan disa termocentrale bërthamore të kufizojnë prodhimin e tyre, kur ftohja e termocentraleve kufizohej nga temperaturat e larta të lumenjve.

Në një letër drejtuar Komisionit Evropian javën e kaluar, 19 shoqata - 16 prej të cilave përfaqësojnë grupe të industrisë në BE, duke përfshirë SolarPower Europe - paralajmëruan politikëbërësit për problemet me energjinë diellore.

Ata po bëjnë thirrje që vendet e BE-së të përshpejtojnë investimet në rrjetet e energjisë dhe të promovojnë projekte që bashkojnë energjinë diellore me ruajtjen e energjisë, për të siguruar që energjia diellore të zgjerohet mjaft shpejt për të përmbushur qëllimet e ndryshimit të klimës.

“Krizat e energjisë dhe klimës kërkojnë që ne të rrisim shkallët e vendosjes së energjisë diellore në nivele të paprecedentë”, - thuhet në letër.

“Më shumë se kurrë, është e nevojshme të ndërmerren veprime për të përshpejtuar rritjen diellore dhe për të zbutur humbjet e energjisë.”

Një copëz Venus në Tokë

Shkencëtarët gjetën vendin më me diell të Tokës, ku është si të qëndrosh në Venus

E vendosur pranë bregut perëndimor të Amerikës së Jugut gjendet një fushë e madhe pranë maleve të Andeve, Altiplano e shkretëtirës Atacama. Në më shumë se 4 000 metra lartësi, kjo pikë përgjithësisht e ftohtë dhe e thatë në Tokë merr më shumë dritë dielli se çdo vend tjetër në planet, vende që shkëlqejnë që janë më të larta në lartësi dhe më afër ekuatorit. Në fakt, pllaja mund të shohë po aq diell sa Venusi.

Një studim i fundit në Buletinin e Shoqatës Amerikane Meteorologjike mati një rekord botëror të rrezatimit diellor (dalja e energjisë së dritës nga dielli në Tokë) prej 2,177 vat për metër katror në Altiplano-n kilian, e cila është gjithashtu pllaja e dytë më e gjerë në Tokë. Kjo është shumë më e lartë se rrezatimi në majë të atmosferës sonë, e cila merr rreth 1360 vat për metër katror.

“Është në fakt rrezatimi që do të merrni gjatë verës nëse jeni në këmbë në Venus”, - thotë autori i studimit Raul Cordero, një klimatolog në Universitetin e Groningenit në Holandë. Ai tha se krahasimi është “i pabesueshëm” sepse Venusi është rreth 28 për qind më afër se Toka me Diellin.

Mesatarisht, rrezatimi diellor në pllajë është rreth 308 vat për metër katror, ende më i larti në mbarë botën. Cordero tha se potenciali i energjisë diellore në Altiplano është afërsisht, mesatarisht, dy herë më i lartë se në Evropën Qendrore dhe Bregun Lindor të SHBA-së.

“Nëse jeni të ekspozuar ndaj një rreziku kaq të lartë rrezatimi, duhet të mbroheni lëkurën tuaj”, - tha Cordero. “Në këtë vendndodhje të veçantë, për njerëzit që punojnë atje ... ata janë të vetëdijshëm se rrezatimi ishte i lartë, por tani ne e dimë se sa me të vërtetë i lartë është.”

Të dhënat satelitore kanë treguar më parë se kjo zonë merr dritën më të madhe të diellit në Tokë, por studimi i ri analizoi matje të reja për të ndihmuar në shpjegimin pse kjo zonë përjeton rrezatim kaq ekstrem. Matjet u kryen në Rrafshnaltën Chajnantor në Kili, e cila është një hapësirë e madhe e sheshtë që qëndron në më shumë se 5000 metra lartësi.

Ekipi zbuloi se rrezatimi ekstrem mund të gjurmohet në retë e holla me lartësi të madhe në zonë.

Cordero shpjegoi se retë shpesh bllokojnë rrezet e diellit ose reflektojnë rrezatimin përsëri në hapësirë, por retë e holla të thyera në këtë vend mund ta përqendrojnë intensivisht diellin në sipërfaqe në një fenomen të njohur si ‘shpërndarje përpara’, si mbajtja e një xhami zmadhues drejt diellit. Studimi zbuloi se këto re, zakonisht retë cumulus, cirrus ose cirrostratus, mund të rrisin rrezatimin diellor në sipërfaqe deri në 80 për qind në krahasim me kushtet pa re.

Këto re janë më të theksuara në janar dhe shkurt gjatë verës në hemisferën jugore. Lagështia që krijon këto re vjen nga Amazona, gjatë musonit të Amerikës së Jugut.

“Ajo që ishte e habitshme për mua ishte se sa e madhe mund të bëhet vlera në kushtet e shpërndarjes përpara në Altiplano”, - tha TC Chakraborty, një shkencëtar i Tokës në Laboratorin Kombëtar të Paqësorit Northwest, i cili nuk ishte i përfshirë në kërkim. “Ky është një studim interesant vëzhgues i ekstremeve diellore të mundshme në planetin tonë, duke vendosur rekorde të reja për rrezatimin me valë të shkurtra në sipërfaqe.”

Seiji Kato, një shkencëtar atmosferik në NASA, i cili gjithashtu nuk ishte i përfshirë në hulumtim, nuk u befasua nga gjetjet e studimit. Ai tha se kur rrezatimi diellor transmetohet përmes atmosferës, ai absorbohet nga avujt e ujit dhe shpërndahet nga retë dhe aerosolet. Por një vend me lartësi të lartë që ndodhet mbi shtresën e avullit të ujit dhe ka më pak re dhe aerosole do të merrte më shumë rreze dielli.

Cordero tha se këto re shfaqen edhe në vende të

tjera me lartësi të lartë, si pllaja e Himalajeve, por ato ende nuk përjetojnë vlera të larta të rrezatimit diellor. Për dikë, vera në hemisferën veriore është më pak intensive se sa homologu i tij në hemisferën jugore. Gjatë verës në hemisferën jugore, orbita e Tokës është më afër diellit dhe arrin një pikë të quajtur perihelion në fillim të janarit. Si rezultat, rrezatimi diellor është deri në 7 për qind më i lartë në hemisferën jugore sesa në atë veriore.

Së dyti, hemisfera veriore ka gjithashtu më shumë molekula të ozonit nga sipërfaqja në hapësirë sesa hemisfera jugore. Molekulat e ozonit më të larta në atmosferën tonë veprojnë si një krem natyral kundër diellit dhe na mbrojnë nga rrezatimi i diellit.

Studimi, vuri në dukje Kato, gjithashtu shikon vetëm rrezatimin diellor në rënie, por ka edhe burime të tjera të rrezatimit që duhen marrë parasysh.

Për shembull, ai tha se sipërfaqja gjithashtu merr rrezatim të emetuar nga atmosfera, të cilën ne

nuk mund ta shohim dhe nuk është e dobishme për energjinë diellore. Por kur retë (veçanërisht retë e nivelit të ulët) janë të pranishme në atmosferë, ai tha se rrezatimi i emetuar nga atmosfera mund të jetë më i madh se rrezatimi që vjen drejtpërdrejt nga dielli në një ditë pa re. Kjo është gjithashtu arsyeja që ju mund të ndiheni më ngrohtë duke qëndruar jashtë në një natë dimri me re sesa në një natë të kthjellët dimri.

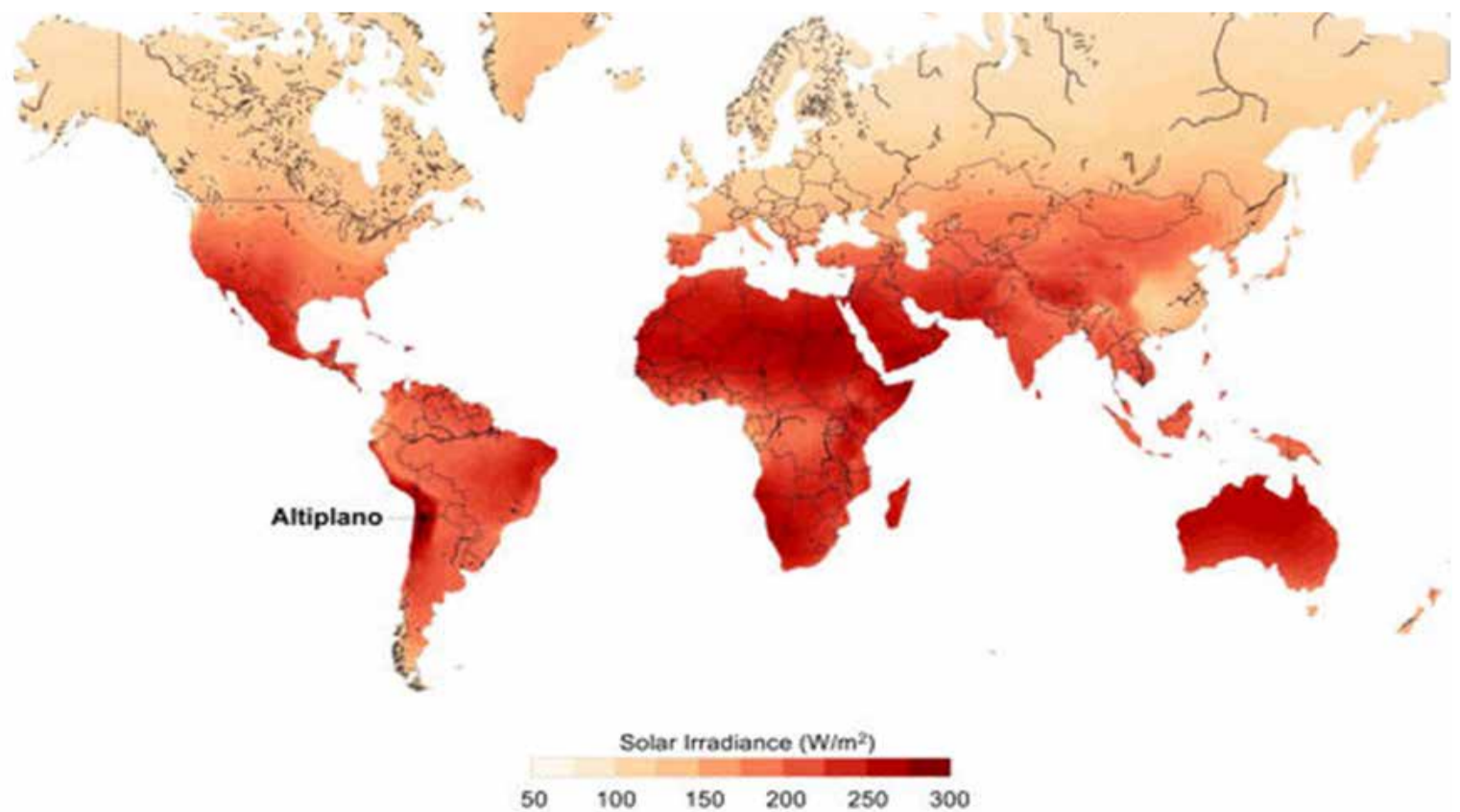
Nëse do të shtonit edhe rrezatimin diellor edhe rrezatimin atmosferik, të dhënat nga sateliti CERES i NASA-s tregojnë se rrezatimi më i madh në sipërfaqe ndodh në një rajon ekuatorial mbi Oqeanin Paqësor, tha Kato, i cili është gjithashtu anëtar i ekipit satelitor.

Vendet më me diell gjithashtu nuk korrespondojnë gjithmonë me vendet më të nxehta. Një tjetër studim i kohëve të fundit, i autorizuar nga Chakraborty, përcaktoi qytetet më të nxehta (dhe më të ftohta) në botë për shqetësimin njerëzor, duke vendosur qytetet në Bahrein, Katar, Arabinë

Saudite dhe Pakistan në krye të niveleve ekstreme. Për më tepër, ai dhe kolegët e tij zbuluan se shumica e zonave urbane me temperatura ekstreme të nxehta dhe të ftohta ishin përgjithësisht në qytete të mesme dhe të vogla. “Rrezatimi diellor në përgjithësi lidhet me temperaturën ... por megjithatë do të ketë përjashtime”, - tha ai.

Cordero shpjegoi se temperaturat e ajrit dhe të sipërfaqes varen nga shumë më tepër sesa nga rrezatimi diellor. Për shembull, atmosfera pranë Altiplanos është relativisht e ftohtë për shkak të lartësisë së saj të lartë. Oqeani Paqësor ngjitur, i cili merr rryma ujore pranë Antarktidës, gjithashtu ndihmon në mbajtjen e zonës më të ftohtë se toka pranë oqeanëve më të ngrohtë si detet e Mesdheut. Zonat me bimësi mund të jenë gjithashtu më të ftohta se sipërfaqet e thata, sepse bimët ftohin sipërfaqen përmes avullimit.

“Altiplano nuk ndikohet nga valët e të nxehtit në rastin e Bahreinit, Lindjes së Mesme apo rajonit të Mesdheut”, - tha Cordero.

ChatGPT mund ta bëjë bioterrorizmin tmerrësisht të lehtë

Në verën e vitit 1990, tre kamionë spërkatën një lëng të verdhë në vende të ndryshme brenda dhe përreth Tokios, duke përfshirë dy baza detare të SHBA-së, Aeroportin "Narita" dhe pallatin perandorak. Sulmuesit i përkisnin një grupi të quajtur "Aum Shinrikyo", një kult japonez që synonte të shkaktonte kolapsin e qytetërimit, duke krijuar hapësirë për ngritjen e një shoqërie të re të rregulluar sipas idealeve të tyre fetare. Pesë vjet më vonë, "Aum" do të fitonte famë duke kryer sulme me gaz sarin në metronë e Tokios, duke vrarë 13 persona dhe duke plagosur mijëra.

"Aum" kishte si qëllim që lëngu i verdhë i shpërndarë në verën e vitit 1990, të përmbante toksinë botulinum, një nga substancat biologjike më helmuese të njohura për qeniet njerëzore. Megjithatë, askush nuk u vra në sulmet e asaj vere. Një faktor i mundshëm në dështimin e tyre është se "Aum-it" i mungonte një pjesë thelbësore e njohurive: ndryshimi midis përhapjes së bakterit Clostridium botulinum dhe përhapjes së toksinës botulinum shumë vdekjeprurëse që prodhon. Është e paqartë nëse "Aum" arriti të përvetësojë një formë të bakterit që prodhon toksina, dhe ka edhe shkaqe të tjera pse sulmi i "Aum" dështoi.

Por nëse do të kishte akses në mjetet bashkëkohore të inteligjencës artificiale, "Aum Shinrikyo", ose një grup i ngjashëm keqdashës, mund të mos kishte bërë këtë dhe gabime të tjera. ChatGPT është shumë i mirë për t'iu përgjigjur pyetjeve dhe për të ofruar njohuri, duke përfshirë prodhimin e toksinës botulinum. Nëse "Aum" do të kishte akses në ChatGPT, a do të mbaheshin mend sulmet e verës së vitit 1990 si ndoshta ngjarja më e keqe e bioterrorizmit në histori?

Përparimet në inteligjencën artificiale kanë potencial të jashtëzakonshëm për të pasur ndikime pozitive në shkencë dhe shëndet. Mjete si ChatGPT po revolucionarizojnë mënyrën se si funksionon dhe mëson shoqëria, dhe inteligjenca artificiale e aplikuar në biologji ka çuar në zgjidhjen e problemit të palosjes së proteinave dhjetëvjeçare dhe po transformon zbulimin e drogës. Megjithatë, meqenëse inteligjenca artificiale ngre tavanin e inxhinierisë biologjike dhe ndihmon në shpërndarjen e këtyre fuqive te një numër i madh individësh, ekziston një rrezik serioz që ajo t'iu mundësojë aktorëve me qëllime të këqija si "Aum Shinrikyo", të kenë një efekt potencialisht shkatërrues. Modelet e mëdha të gjuhës (LLM) si ChatGPT, si dhe mjetet e reja të projektimit biologjik të fuqizuar nga AI, mund të rrisin ndjeshëm rreziqet nga armët biologjike dhe bioterrorizmi.

Si modelet e gjuhës së AI-së janë një shumëzues kërcënimi për armët biologjike

Policia vendosi maska gazi dhe doreza antikimike më 24 mars 1995, përpara se të bastiste një komunë të kultit fetar "E vërteta e Lartë Aum" në fshatin Kamikuishiki në perëndim të Tokios.

Modelet e mëdha gjuhësore, të cilat janë shumë të mira në përgjigjen e pyetjeve dhe mësimdhënien rreth njohurive me përdorim të dyfishit, mund të rrisin veçanërisht aksesin e armëve biologjike. Në një ushtrim të fundit në MIT, ChatGPT-së iu desh vetëm një orë që të udhëzonte studentët joshkencëtarë rreth katër patogjenëve të mundshëm pandemik, duke përfshirë opsionet se si mund të fitoheshin nga kushdo që nuk ka aftësi për t'i krijuar ato në laborator dhe si t'i shmangen ato nga zbulimi duke marrë material gjenetik nga ofruesit që nuk kontrollojnë porosinë.

Në të njëjtën kohë, historia e mungesës së njohurive të Aum Shinrikyo për ndryshimin midis Clostridium botulinum dhe toksinës botulinum nuk është një shembull i izoluar. Programet e kaluara të armëve biologjike janë penguar shpesh nga mungesa e stafit të duhur, me njohuritë dhe ekspertizën e nevojshme, për të krijuar një bioarmë efektive. Eksplorimi i bioterrorizmit nga AI-Kaeda u drejtua nga Rauf Ahmed, i cili fillimisht kishte studiuar mikrobet që lidhen me prodhimin e

ushqimit, dhe kështu u përpoq të mësonte shpejt për antraksin dhe patogjenët e tjerë. Gjatë vitit 2001, Rauf përdori kredencialet e tij shkencore për të bërë përparim drejt marrjes së antraksit. Nuk dihet publikisht deri ku ka arritur; ai u arrestua në dhjetor.

Pavarësisht se kishte akses në pajisjet përkatëse, Iraku i Saddam Huseinit nuk e ktheu kurrë armën e tij të antraksit nga një formë e lëngshme më pak e fuqishme në një formë pluhuri më të rrezikshme, e cila mund të ruhet dhe lëshohet në përqendrim shumë më të lartë dhe më të parashikueshëm. Kjo ka të ngjarë sepse shkencëtarëve të saj u mungonte njohuria për procesin përkatës për tharjen dhe bluarjen e antraksit. Ndërsa chatbot-et bëhen më të sofistikuar, megjithatë, ata mund të ndihmojnë pa dashje individët me qëllim të keq për të përmirësuar aftësitë në tema që i fuqizojnë ata të bëjnë dëm.

Por sa mund të mësoni vetëm nga një asistent laborator i fuqizuar nga AI?

Në fund të fundit, për të bërë një patogjen

ose një bioarmë, nuk ju nevojiten vetëm njohuri mësimore të llojit që mund të jepen nga një LLM, keni nevojë për njohuri praktike dhe të heshtur. Njohuria e heshtur përshkruan të gjitha njohuritë që nuk mund të verbalizohen dhe mund të fitohen vetëm përmes përvojës së drejtpërdrejtë. Mendoni se si të ngisni një biçikletë, ose për këtë çështje, si të kryeni procedurat e biologjisë molekulare, të cilat mund të kërkojnë të dini se si të ngrini një balonë ose të trajtoni qelizat tuaja. Është e vështirë të përcaktohet shtrirja e kësaj pengese të heshtur të njohurive dhe sa ndikim mund të kenë LLM-të si ChatGPT në uljen e saj. Megjithatë, një fakt duket i qartë: nëse chatbot-et dhe asistentët laboratorikë të fuqizuar nga AI-ja e bëjnë krijimin dhe modifikimin e agjentëve biologjikë të duket më i arritshëm, atëherë ka të ngjarë që më shumë individë të provojnë dorën e tyre. Dhe sa më shumë nga ata të përpiqen, aq më shumë nga ata do të kenë sukses.

Për më tepër, ChatGPT është vetëm fillimi i modeleve gjuhësore dhe formave të lidhura me inteligjencën artificiale. Tashmë, modelet e gjuhës po revolucionarizojnë mënyrën se si shkencëtarët mund të udhëzojnë robotët laboratorikë se çfarë pune duhet të kryejnë. Së shpejti, sistemet e inteligjencës artificiale do të jenë në gjendje të kryejnë ideimin dhe hartimin e strategjive eksperimentale. Kështu, inteligjenca artificiale do të mundësojë dhe përshpejtojë automatizimin në rritje të shkencës, duke reduktuar numrin e shkencëtarëve të nevojshëm për të çuar përpara projekte në shkallë të gjerë. Kjo do ta bëjë më të lehtë zhvillimin e armëve biologjike në mënyrë të fshehtë.

Mjetet e projektimit biologjik mund të thjeshtojnë armët biologjike

Ndërsa modelet e mëdha të gjuhës mund të shtyjnë përfundimisht tavanin e aftësive të dizajnit biologjik, mjetet më të specializuara të AI-së tashmë po e bëjnë këtë. Mjete të tilla të projektimit biologjik (BDT) përfshijnë modelet e

palosjes së proteinave si AlphaFold2 dhe mjetet e projektimit të proteinave si RFdiffusion. Këto mjete të inteligjencës artificiale zakonisht trajnohen mbi të dhënat biologjike, siç janë sekuencat gjenetike. Ato janë zhvilluar nga shumë kompani dhe akademikë të ndryshëm për të ndihmuar me sfidat e rëndësishme të dizajnit biologjik, të tilla si zhvillimi i antitropave terapeutikë. Ndërsa mjetet e projektimit biologjik bëhen më të fuqishëm, ato do të mundësojnë shumë përparime të dobishme si krijimi i medikamenteve të reja të bazuara në proteina të reja ose viruse të dizajnuara.

Por aftësi të tilla të fuqishme të projektimit mund të përkeqësojnë gjithashtu rreziqet biologjike. Në ekstrem, mjetet e projektimit biologjik mund të lejojnë dizajnimin e agentëve biologjikë me veti të paprecedentë. Është hipotetizuar se patogjenët natyrorë shfaqin një shkëmbim ndërmjet asaj se sa të transmetueshëm dhe sa vdekjeprurës janë; patogjenët e projektuar mund të mos shfaqin kufizime të tilla evolucionare. Një grup si "Aum Shinrikyo" mund të krijojë potencialisht një virus pandemik shumë më të keq se çdo gjë që natyra mund të prodhojë dhe kështu, mjetet e projektimit biologjik mund t'i kthejnë pandemitë nga rreziqet katastrofike që ato janë tani në kërcënime të vërteta ekzistenciale. Mjetet e projektimit biologjik mund të mundësojnë gjithashtu krijimin e agentëve biologjikë të synuar në gjeografi ose popullata specifike.

Në afat të shkurtër, aftësitë e reja të projektimit mund të sfidojnë masat ekzistuese për të kontrolluar aksesin ndaj toksinave dhe patogjenëve të rrezikshëm. Masat ekzistuese të sigurisë priren të përqendrohen në listat e ndaluara të organizmave të rrezikshëm ose në shqyrtimin për sekuenca të njohura kërcënuese gjenetike. Por mjetet e projektimit thjesht mund të gjenerojnë agentë të tjerë me veti të ngjashme të rrezikshme që masa të tilla nuk do t'i kapnin.

Lajmi i mirë është se, të paktën fillimisht, mundësitë e reja të avancuara të mundësuar nga mjetet e projektimit biologjik do të mbeten të aksesueshme vetëm për një numër të menaxhueshëm ekspertësh ekzistues, të cilët do t'i përdorin këto lehtësira për qëllime legjitime dhe të dobishme. Megjithatë, kjo pengesë aksesit do të bjerë pasi mjetet e projektimit biologjik bëhen aq të aftë sa që rezultatet e tyre kërkojnë pak testim laboratorik shtesë; në veçanti, ndërsa modelet e gjuhës së AI-së mësojnë të ndërlikohen në mënyrë efektive me mjetet. Modelet e gjuhës tashmë janë duke u lidhur me mjete të specializuara shkencore për të ndihmuar me detyra specifike dhe më pas aplikojnë automatikisht mjetin e duhur për detyrën në fjalë. Kështu, lartësitë e dizajnit

biologjik mund të bëhen shpejt të arritshme për një numër shumë të madh individësh, duke përfshirë aktorë me qëllime të këqija.

Çfarë mund të bëhet për të zbutur rreziqet që dalin nga kryqëzimi i AI-së dhe biologjisë? Ekzistojnë dy këndvështrime të rëndësishme: forcimi i masave të përgjithshme të biosigurisë dhe avancimi i qasjeve të zbutjes së rrezikut, specifike për sistemet e reja të inteligjencës artificiale.

Ajo që nevojitet është një bazë e detyrueshme për shqyrtimin e produkteve sintetike të ADN-së. Kërkimi i një kontrolli të tillë bazë nuk bie ndesh me interesat e kompanive: Drejtuesit e industrisë në të gjithë SHBA-në dhe MB-në kanë kontrolluar vullnetarisht urdhrat dhe po bëjnë thirrje aktive për një bazë rregullatore për të parandaluar konkurrentët të kursejnë sigurinë. Masat për ta bërë të detyrueshëm kontrollin e sintezës së gjeneve duhet të kapin pajisjet gjithnjë e më të zakonshme të sintezës së gjeneve dhe duhet të jenë të qëndrueshme për të ardhmen për të përfshirë ekzaminimin për ekuivalentët funksionalë të agentëve përkatës.

Përparimi i qeverisjes së inteligjencës artificiale. Përveç masave të përgjithshme të biosigurisë, ne kemi nevojë edhe për ndërhyrje specifike të inteligjencës artificiale. Fokusi i parë duhet të jetë zbutja e rreziqeve nga modelet e mëdha gjuhësore,

sepse jo vetëm që këto modele ka të ngjarë të ulin tashmë barrierat ndaj keqpërdorimit biologjik, por edhe sepse aftësitë e tyre mund të rriten shpejt dhe në mënyrë të paparashikueshme. Një sfidë thelbësore që zbatohet në të gjithë gamën e rreziqeve të paraqitura nga modelet e mëdha gjuhësore është se aftësitë e reja dhe të rrezikshme mund të bëhen të qarta vetëm pas lëshimit të modelit.

Një rol veçanërisht vendimtar në zbutjen e rreziqeve nga LLM-të mund të luhet nga vlerësimet para publikimit të aftësive të modelit. Të tilla paravlerësime janë të nevojshme për të siguruar që modelet e reja të mos përmbajnë aftësi të rrezikshme në publikim dhe nëse kryhen nga një palë e tretë, ato mund të sigurojnë që kompanitë të kenë ndërmarrë hapat e duhur gjatë trajnimit dhe rregullimit për të zvogëluar mundësinë që këto modele mund të mundësojnë keqpërdorim biologjik. Lëshimi i modeleve përmes metodave të aksesit të strukturuar, siç është ndërfaqja e internetit ChatGPT, mund të sigurojë që masat mbrojtëse mund të përditësohen vazhdimisht.

Në përgjithësi, ndikimi i mundshëm i mjeteve të inteligjencës artificiale në rrezikun e keqpërdorimit biologjik ngre një pyetje të thellë: Kush duhet të jetë në gjendje të aksesojë aftësitë shkencore me përdorim të dyfishtë? Për politikëbërësit që përpiqen

t'i përgjigjen kësaj pyetjeje, do të jetë jetike të merren parasysh zëra të ndryshëm nga disiplina, demografi dhe gjeografi të ndryshme. Kjo do të kërkojë shkëmbime të vështira midis hapjes së fushave shkencore që lidhen me patogjenët, zbatimit të ligjit dhe monitorimit të rrjedhave të të dhënave për aktivitete të paligjshme dhe rritjes së rrezikut të keqpërdorimit.

Një pozicion i arsyeshëm mund të jetë se modelet gjuhësore si ChatGPT nuk kanë nevojë t'i japin askujt udhëzime të hollësishme hap pas hapi për të krijuar një lloj të rrezikshëm të gripit pandemik. Prandaj, mund të jetë e preferueshme nëse versionet publike të modeleve të tilla nuk japin përgjigje të hollësishme për pyetjet mbi këtë dhe tema të tjera me përdorim të dyfishtë. Veçanërisht, modeli i gjuhës më i avancuar i Anthropic i lëshuar së fundmi "Claude 2" përmban një pengesë dukshme më të lartë se GPT-4 për t'u dhënë përdoruesve të saj udhëzime të hollësishme për eksperimente të rrezikshme.

Në të njëjtën kohë, është e rëndësishme që këto mjete t'u mundësojnë shkencëtarëve me trajnimin dhe miratimin e duhur të zhvillojnë medikamente dhe vaksina të reja. Kështu, metodat e diferencuara të aksesit nevojiten për asistentët laboratorikë të fuqizuar nga AI dhe mjetet e projektimit biologjik. Kjo mund të kërkojë mënyra të avancuara që shkencëtarët legjitimë të vërtetojnë veten në internet. Për shembull, për të hyrë në aftësitë e modelit për parashikimin e varianteve të evazionit imunitar të virusit të gripit për të informuar dizajnin e vaksinës, një shkencëtar mund të duhet të vërtetojë dhe të sigurojë dokumentacionin e duhur të biosigurisë dhe rishikimit të përdorimit të dyfishtë.

Përtej përkeqësimit të rreziqeve të biosigurisë, përparimet në inteligjencën artificiale paraqesin gjithashtu një mundësi. Ndërsa përparimi në AI nxit shqyrtimin më rigoroz të sintezës së gjeneve, kjo do të forcojë biosigurinë më gjerësisht. Dhe ndërsa rreziqet biologjike nxisin masat e qeverisjes së AI-së si vlerësimet para publikimit të modeleve të mëdha gjuhësore, kjo do të zbusë një grup më të gjerë rreziqesh të inteligjencës artificiale. Veprimi i shpejtë nga politikëbërësit jo vetëm që do të rrisë sigurinë, por gjithashtu do të hapë rrugën për të korrur përfitimet e shumta të inteligjencës artificiale.

Jonas Sandbrink, studiues i biosigurisë në Universitetin e "Oksfordit" dhe një këshilltar i sigurisë biologjike në Zyren e Kabinetit të Mbretërisë së Bashkuar.

Karta e Atlantikut, principi i platformës së rendit të ri botëror

Karta e Atlantikut u quajt marrëveshja e bërë mes F.D Rusvelt dhe Uillson Çurçillit, pramidis SHBA-së dhe Britanisë, e finalizuar në bordin e një anijeje luftarake e quajtur "Princi i Uellsit", e ankoruar pranë ishullit Toka e Re (Terranova), e ndodhur në Kanada, që laget nga oqeani Atlantik.

Ajo u planifikua si një platformë mbi principe bazë, mbi rendin e ri botëror të ardhshëm. Takimi u organizua prej datës 9 deri më 12 gusht të 1941 dhe u shpall më 14 gusht të vitit 1941.

Kësaj marrëveshjeje, më 24 shtator të vitit 1941, iu bashkëngjit edhe Bashkimi i Republikave Sovjetike. Në atë kohë, gjithë kundërshtarët e luftës kundër Gjermanisë, e njihnin këtë marrëveshje si Program i përbashkët.

Karta e Atlantikut përpiloi projektin për botën pas Luftës së Dytë Botërore, dhe është bazë i shumë traktateve ndërkombëtare dhe i organizatave ekonomike-politike që i dhanë formën e saj strukturore e funksionale në ditët e sotme.

U vendos për Kombet e Bashkuara, mbi Marrëveshjet e Përgjithshme mbi Tarifat dhe Tregtinë (GATT), për luftën e territoreve të tregut britaniko-francez, dhe shumë më tepër kanë rrjedhë nga Karta e Atlantikut. Ajo u hartua në Konferencën e Atlantikut (koduar Riviera) nga kryeministri britanik Churchill dhe presidenti i SHBA-së Franklin D. Rusvelt, në bordin e një anijeje lufte në Anchorage, ku u lëshua një deklaratë e përbashkët më 14 gusht 1941. Kjo deklaratë u hartua dhe u dakortësua, kur britanikët kishin marrë pjesë në Luftën e Dytë Botërore kundër Gjermanisë naziste, megjithatë, nuk ishte asnjë dokument zyrtar apo dokument ligjor me titull "Karta e Atlantikut". Termi "Karta e Atlantikut" u vendos nga "Daily Herald", një gazetë e Londrës, sipas deklaratës së përbashkët që ishte botuar.

Shtetet e Bashkuara nuk kanë hyrë në luftë derisa u përballën me sulmin në Pearl Harbor më 7 dhjetor, 1941 kundër Gjermanisë.

Potencialisht ajo shpalosi detajet, objektivat dhe qëllimet e fuqive Aleate në lidhje me luftën e dytë botërore dhe pas Luftës së Parë Botërore. Ideat e shprehur përmes tetë pikave të Kartës së Atlantikut ishin kaq shumë të rëndësishme, sa që Zyra e Luftës së Informacionit kishin shtypur 240 000 posterat e saj në 1943. Përveç kësaj, ajo mund të shihet gjithashtu si një "ndryshim i pozicioneve të rolit të fuqive në botë" nga Britania në Shtetet e Bashkuara si fuqi kryesore botërore... Pas kësaj Karte, SHBA-ja mori rol in e superfuqisë botërore.

Historia e Kartës

Ishte një histori e mbuluar, në një ditë me flamurin, që është nxjerrë në Upper Street. Në takimin e parë, Çurçill dhe Franklin D. Rusvelt kanë heshtur për një moment deri sa Çurçilli tha: "Në kohën e fundit, z. President", ku Rusvelti iu përgjigj: "I gëzuar që ju kemi në bord, z. Çurçill".

Karta e Atlantikut ishte një marrëveshje të bërë nga Rusvelti dhe Churchill, për përcaktimin e qëllimeve të botës së pasluftës. Është rënë dakord për të mos kërkuar territore të fituar nga lufta. Kjo është bërë për të mbajtur "të drejtën e të gjithë popujve për të zgjedhur

formën e qeverisë, sipas të cilës ata do të jetojnë", dhe "një sistem të përhershëm të sigurisë së përgjithshme".

Përmbajtja e Kartës së Atlantikut

Karta e Atlantikut krijoi një vizion të ri për tablonë e pas Luftës së Dytë Botërore, pavarësisht nga fakti se Shtetet e Bashkuara kishin ende ide për të hyrë në luftë. Pjesëmarrësit që shpresuan se Bashkimi Sovjetik do t'i përmbahej kësaj Karte, pasi është sulmuar nga Gjermania naziste në qershor të vitit 1941 në kundërshtim të Paktit Molotov-Ribbentrop.

1. Nuk do të ketë përfitime territoriale sipas pretendimeve nga Shtetet e Bashkuara dhe Anglisë..
2. Territorët duhet të jenë në përputhje me pretendimet e popujve që kanë probleme të ngatërruara nga padrejtësitë historike (shtete të përfshira).
3. U lind e drejta të gjithë popujve për vetëvendosje.
4. Të hiqen Barrierat e Tregtisë mes shteteve.
5. Do të vendoset bashkëpunimi global ekonomik dhe avancimin e mirëqenies sociale.
6. Të vendoset paqja, liria në botë. Të ndërtohet një botë pa frikë.
7. Liria e deteve. Duhet t'i sigurohet çdo shteti e drejta e lëvizjes nëpër dete e oqeanë pa pengesa të ndryshme.
8. Çarmatimin e shteteve agresore, që hapën luftën, çarmatimin e përbashkët pasluftës.
9. Pika e katërt, në lidhje me tregtinë ndërkombëtare, të jenë të ndershëm duke theksuar se si "fitimtarit dhe të mundurit"

do t'i jepet mundësia e tregut në kushte të barabarta.

Kjo ishte një shkëputje e marrëdhënieve tregtare ndëshkuese që ishin themeluar në Evropë, pas Luftës së Parë Botërore, të përshkruar nga Pakti i Ekonomisë në Paris.

10. Të ketë një organizatë kombesh.

Asnjë dokument të nënshkruar

Edhe pse deklaratat zyrtare dhe dokumenteve të qeverisë tregojnë se Churchill dhe Franklin D. Rusvelt nënshkruan Kartën e Atlantikut, kjo është e qartë se në fakt nuk kishte asnjë dokument të nënshkruar formalisht.

HV Morton, i cili ishte me partinë e Çurçillit deklaroi se nuk ka version të nënshkruar që ka ekzistuar ndonjëherë. Dokumenti u transmetua nëpërmjet disa projekteve dhe teksti përfundimtar, ku u ra dakord telegrafisht në Londër dhe Uashington.

Kabineti britanik iu përgjigj me miratimin e saj dhe pranimin e ngjashëm që u telegrafua nga Uashingtoni. Gjatë këtij procesi, u bë një gabim në transkriptimin e tekstit në Londër, por kjo ishte korrigjuar më pas.

Arkiva në Bibliotekën FDR tregojnë se në një konferencë për shtyp në dhjetor të 1944, Rusvelt pranoi se, "Askush nuk e nënshkroi Kartën e Atlantikut". Në fjalimin e Çurçillit në Konferencën e Jaltës para Rusvelt ai citon thënien e kushtetutës së pashkruar britanike se "Kjo ishte si Karta e Atlantikut - dokument që nuk ekziston, por gjithë bota e dinte në lidhje me këtë thënie. Ndër letrat e tij ai kishte gjetur një kopje të nënshkruar nga Rusvelti, por e çuditshme është se për të thonë se të dy nënshkrimet janë të dorëshkrimit të tij. "

Reagimet

Aleatët e mëvonshëm të Anglisë u mblodhën në Londër, më 24 shtator 1941, përfaqësues të lartë qeveritare nga Belgjika, Çekosllovakia, Greqia, Luksemburgu, Holanda, Norvegjia, Polonia, Bashkimi Sovjetik, Jugosllavia, dhe përfaqësues të përgjithshëm, Carl De Gol, kreu i Francës, ku miratuan njëzëri aderimin në parimet e politikës së përbashkët të përcaktuara në Kartën e Atlantikut.

Aksi Tokio-Berlin-Romë e interpretuan këtë marrëveshje diplomatike si një aleancë të mundshme kundrejt tyre.

Marrëveshja dëshmoi për kohën që u miratua se që një nga hapat e parë drejt formimit të Kombeve të Bashkuara.

Opinion publik në Britani të Madhe dhe Komonuelthi ishte i kënaqur me parimet e takimeve, por të zhgënjyer në faktin se SHBA-të nuk hyjnë në luftë. Çurçilli vetë pranoi se ai kishte shpresuar se SHBA-ja do të vendosë në fund për të ingranuar në këtë front kundër aksit nazi-fashist.

Në anën tjetër opinion publik amerikan ishte i kënaqur me parimet, por i shqetësuar në lidhje me faktin se ata duket të jenë influencuar për t'u hedhur në frontin e luftës kundër Gjermanisë. Përkrahësit dhe kundërshtarët shfaqën të njëjtat pikëpamje. Ishte një mirënjohje për të gjithë popujt që kanë të drejtë për vetëvendosje, kjo i dha shpresë liderëve të shteteve për pavarësi në kolonitë britanike (p.sh., Indi dhe vende të tjera (p.sh., Ho Shi Minh në Indo-Kinë prej Francës, nga ata mund të pritët një përparim në kërkesat e tyre për autonomi kombëtare.

Vendi që mahnit me detin, liqenin, lumin, natyrën e egër, turizmin bregdetar, historik dhe kulturor, Shkodra është tipike nga ato raste kur natyra është treguar shumë bujare, duke i dhënë asaj bukuri të shumta.

Veç 5-6 km larg Shkodrës, ndodhet Shiroka, e cila është nga ato bukuritë e rralla që shfaqet si një afresk me liqenin, malin dhe ajrin e pastër, duke e kthyer këtë vend shumë joshës jo vetëm për shkodranët, por edhe për shumë turistë nga të gjitha trevat Shqiptare dhe përtej tyre. E pozicionuar në perëndim të Liqenit të Shkodrës, pasi lë Urën e Bunës dhe merr rrugën në të djathtë të shfaqet Shiroka, një nga lagjet më të veçanta në kryeqendrën e veriut.

Shiroka ka qenë një fshat peshkatarësh, emri i të cilit ka ardhur nga shenjtori Shën Rroku i Montpeliesë, ndihmës i të sëmurëve me murtajë. Në nder të tij është ngritur edhe Kisha e Shën Rrokut, ku festohet edhe dita me të njëjtin emër. Ndërsa 6 km më tej, në pjesën veriperëndimore të Liqenit, ndodhet fshati Zogaj. Meqenëse kjo pjesë e bregut të Liqenit është vend kurativ, me mikrop plazhe të ndërtuara mbi zhavorret, ajo ka tërhequr gjithmonë vëmendjen e vizitorëve të ndryshëm, sidomos të qytetarëve të Shkodrës në ditët e nxehta të verës. Duke parë gjithë këto vlera, edhe mbreti i dikurshëm i shqiptarëve, Ahmet Zogu, pati ngritur në Shirokë një rezidencë verore.

‘Qilimi Shqiptar’ dhe nominimi i rëndësishëm për sheshin e ri

Shiroka të ofron variacione, pasi mund të bësh plazh, të merresh me peshkim, të bësh shëtitje me varkë apo të ngjitesh në mal. E sidomos tani me pedonalen e re, e cila ka nxjerrë në pah edhe më tepër bukuritë e zonës. Me siguri një ndër bukuritë që tërheq vëmendjen është edhe mozaiku i shtruar me motive të qilimit, një ftesë për të hyrë në traditën e zonës.

Në fakt për banorët dhe vizitorët pedonalja është qendra, sepse të gjitha rrugicat e shtëpive

Shiroka magjepsëse nominohet për Çmimin e Arkitekturës Botërore

të nxjerrin aty. Investimet e viteve të fundit, kësaj zone i kanë ndryshuar faqen, duke i dhënë një rrugë të re, pedonalen brigjeve të liqenit, rehabilitimin e plazheve të vogla, duke e kthyer në një vend të denjë jo vetëm për të kaluar një ditë ndryshe.

Së fundmi “Qilimi shqiptar”, në sheshin e ri në Shirokë frymëzuar nga identiteti kulturor i zonës nominohet për çmimin prestigjioz të

arkitekturës botërore “Mies Van Der Rohe Award”. Projekti i rikualifikimit urban të Shirokës, e ka kthyer në qendër turistike, argëtuese dhe të pasur në aktivitete sociale në shërbim të komunitetit. Fshati Shirokë, sot lagje e qytetit, e pasur me kulturë dhe me histori qindra vjeçare, është magjepsë, dhe mbetet një krenari e dashuri më vete për Shkodranët. Pasuritë natyrore të zonës

Liqeni i Shkodrës dhe kryesisht zona Shirokë – Zogaj, përbën një kompleks habitatesh të shumtë, të përshtatshëm për praninë e një larmie organizmash të gjallë.

Në Liqenin e Shkodrës njihen afër 850 lloje florë dhe 600 lloje faunë dhe ndoshta 3500-4000 lloje shtazore. Kjo pasuri e faunës dhe florës, e bën këtë zonë një ekosistem shumë të veçantë dhe atraktiv.

OSFA

orkestra
simfonike
e forcave
të armatosura

AUDICION

**2 VIOLINA
1 CELLO
1 PICCOLO
1 BASTUP**

31 GUSHT ORA 10.00

Hapet audicion për instrumentat:

2 Violina

1 Cello

1 Piccolo

1 Bastup

Më datë 31 gusht, ora 10:00

Për më tepër informacion,
të interesuarit të kontaktojnë
në numrin e telefonit:

0685255501